

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**KENT DİNDARLIĞI BAĞLAMINDA İMAM HATİP LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK OLGUSU
(KONYA ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma TAŞDEMİR

VAN – 2017

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**KENT DİNDARLIĞI BAĞLAMINDA İMAM HATİP LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK OLGUSU
(KONYA ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Fatma TAŞDEMİR

Danışman

Doç. Dr. Suvat PARİN

VAN – 2017

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, jürimiz tarafından FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK

ÜYE (Danışman) : Doç. Dr. Suvat PARİN

ÜYE : Prof. Dr. Mehmet AKGÜL

ÜYE :

ÜYE :

İmza:

İmza:

İmza:

İmza:

İmza:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../201....
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Fatma TAŞDEMİR

...../...../20....

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma TAŞDEMİR

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Aralık, 2017

**KENT DİNDARLIĞI BAĞLAMINDA İMAM HATİP LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNDE DİNDARLIK OLGUSU (KONYA ÖRNEĞİ)**

ÖZET

Hiçbir İslam ülkesinde bir benzeri olmayan ve Türkiye’ye özgü eğitim kurumları olan İmam Hatip Liseleri bir inkılâp kanunu olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile 1924 yılında eğitim-öğretim hayatına başlamıştır. Dini eğitim ve öğretimin ağırlıklı olarak verildiği bu okullarda öğrencilerin dindarlık eğilimlerini ortaya koymak ve ortaya çıkan dindarlık profilini kent dindarlığı açısından değerlendirmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın örneklemini İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde okuyan 11. ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmada katılımcıların dinsel ibadet ve tutumlara ilişkin görüşlerini ölçmek için bir adet form ve bir adet ölçek kullanılmıştır. Anket 108 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Din, Dindarlık, Kent Dindarlığı
Sayfa Adedi : 93
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Suvat PARİN

(M.Sc. Thesis)
Fatma TAŞDEMİR

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
December, 2017

**RELIGIOSITY FACT IN RELIGIOUS VOCATIONAL İMAM HATİP HIGH
SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF URBAN RELIGIOSITY (THE
EXAMPLE OF KONYA)**

ABSTRACT

In 1924, with the Law of Unity of Education which is a revolutionary law, the education in the Vocational High Schools, which are educational institutions unique to Turkey and unexampled in any other İslamic country started. To reveal the religiosity tendencies of the students in these schools where religious education and training are mainly given and to evaluate the profile of religiousness that emerges in the light of urban religiosity generates the purpose of this study. The sample of this research is generated by 11th and 12th grade students who are having education in İsmail Kaya Anatolian Religious Vocational High School. In the research, a form and a scale were used to measure participants' view on religious worship and attitudes. The questionnaire was applied to 108 students. The obtained data were analyzed by SPSS 21 program.

Key Words : Religion, Religiousness, Religiosity of urban
Quantity of Page : 93
Scientific Director : Doç. Dr. Suvat PARİN

TEŞEKKÜR

Araştırma konusunun belirlenmesinden ve sonuçlandırma aşamasına kadar tüm yoğun temposuna rağmen benden yardımını ve zamanını esirgemeyen çok kıymetli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Suvat PARİN'e teşekkür ederim.

İsmail Kaya İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Bekir TEKKAYMAZ'a değerli meslektaşlarım Sevde TAŞKIRAN'a, Ümmü KÜÇÜKKAHRAMAN'a, tezin düzenlenmesi aşamasında yardımları için Mehmet Ata KURT'a anket sorularını cevaplayan İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. ve 12. sınıf öğrencilerine, bu süreçte bana her anlamda destek olan biricik aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Fatma TAŞDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
TEŞEKKÜR	III
İÇİNDEKİLER	IV
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar LİSTESİ.....	VII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Sosyolojik Bir Olgu: Din	4
1.2. Sosyo- Kültürel Bir Olgu: Dindarlık.....	5
1.3. Dindarlık Tipolojileri	8
1.3.1. Kırsal Dindarlık.....	13
1.3.2. Kentsel Dindarlık	15
1.4. Kent Dindarlığının Temel Dinamikleri.....	20
1.4.1. Kentleşme.....	20
1.4.2. Modernleşme.....	22
1.5. Kent Dindarlığının Karakteristik Özellikleri	23
1.6. Kent Dindarlığında Eğitim Kurumlarının Rolü	24
1.7. İmam Hatip Liselerinin Tarihsel Gelişimi	27
1.7.1. 1924-1930 Arası Dönemde İmam Hatip Mektepleri	27
1.7.2. 1930-1948: İmam Hatip Mekteplerinde Fetret Dönemi.....	27
1.7.3. 1948-1951: İmam Hatip Kursları Dönemi	27
1.7.4. 1951-1973: İmam Hatip Okulları.....	28
1.7.5. 1973'ten Günümüze İmam Hatip Liseleri.....	30
1.8. İmam Hatip Lisesi Yönetmeliklerinde Dindarlık Vurgusu	33
1.9. İmam Hatip Lisesi Müfredatında Dindarlık Olgusu	34
2. BÖLÜM: METODOLOJİ.....	42
2.1. Araştırmanın Konusu	42
2.2. Araştırmanın Amacı	42
2.3. Araştırmanın Önemi.....	42

2.4. Araştırmanın Problemleri.....	43
2.5. Evren ve Örneklem	44
2.6. Veri Toplama Teknikleri ve Analiz	45
2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	47
2.8. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar	48
3. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME.....	49
3.1. Araştırma Kapsamındaki Katılımcıların Kişisel Özellikleri	49
3.2. Katılımcıların İmam Hatip Liseleri Algısı	51
3.3. Katılımcıların Dinsel Algıları	53
3.4. Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Görüşleri.....	55
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKLAR	82
EKLER.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	93

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AVM	Alışveriş Merkezi
İHO	İmam Hatip Ortaokulu
İHL	İmam Hatip Lisesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
P	Anlamlılık
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
s.s.	Standart Sapma
vb	ve benzeri
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
$\bar{X}$	Ortalama

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri	49
Tablo 2: Araştırmaya Katılan Kişilerin İmam Hatip Liseleri Algıları	51
Tablo 3: Araştırmaya Katılan Kişilerin Dinsel Algıları	53
Tablo 4: Normallik Testi	55
Tablo 5: Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Alt Boyutuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	55
Tablo 6: Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Alt Boyutuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	57
Tablo 7: Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Alt Boyutuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	59
Tablo 8: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları	62
Tablo 9: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Şuan İkamet Edilen Yer Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	64
Tablo 10: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinden Önce Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	64
Tablo 11: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Yüksek Din Öğrenimi Görme İsteği Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	65
Tablo 12: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları	65
Tablo 13: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	66
Tablo 14: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Ailenin Gelir Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	67
Tablo 15: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	68
Tablo 16: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	68

Tablo 17: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İlköğretimin Bitirildiği Yerleşim Yerine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	69
Tablo 18: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesine Gelme Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	69
Tablo 19: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görüldüğü İçin Memnun Olma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	70
Tablo 20: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görmekten Memnun Olma Nedenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	71
Tablo 21: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görmekten Memnun Olmama Nedenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	71
Tablo 22: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Anne Babanın Dini Yaşayış Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	72
Tablo 23: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Rolü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	73
Tablo 24: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Dini Kuralların Yaşayış, Tutum ve Davranışlarını Etkileme Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları	73
Tablo 25: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Liselerinden Mezun Olan Öğrencilerin Güçlü Dindarlık Profiline Sahip Olma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları.....	74
Tablo 26: Güvenilirlik Analizi	75

ÖNSÖZ

İmam Hatip Liseleri, Türkiye'nin din eğitimi tecrübesinin en önemli kurumlarından biridir. İmam Hatip Liselerinde dindarlık gibi önemli bir faktörün bu okullarda ne düzeyde olduğunu göstermesi açısından yapılan bu çalışma İmam Hatip Liselerine devam eden kız ve erkek öğrencilerin dini inançlarının ve bu inançtan kaynaklanan eylemlerin gündelik yaşama nasıl bir katkı sağladığını görme, bu okullar hakkında yorumda bulunurken bilimsel verilerden hareket etme olanağı ve İmam Hatip Liseleri ile ilgili Din Sosyolojisi literatürüne küçük de olsa bir katkı sunması amacıyla önem arz etmektedir.

Bu çalışma sonucunda ortaya çıkacak sonuçlar bütün İmam Hatip Lisesi öğrencileri için genellenemez. Ancak bir yol gösterici olabilir ve bir bakış açısı geliştirmede örnek teşkil edebilir. Araştırma, anket çalışmasına katılan öğrencilerin verdikleri cevapların doğru ve samimi olduğu varsayımıyla sınırlıdır. Yine bu araştırma, belli bir zaman diliminde gerçekleştirildiğinden dolayı düşünce ve tutumların zamanla değişebileceği düşüncesinin gereği olarak yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

GİRİŞ

İnsanlığın her döneminde toplumların hayatını etkileyen “aşkın” bir güç ve sosyal fenomen olan din, geçmişte olduğu gibi bugün de bir “yaşam biçimi” olarak toplumdaki sosyal davranışların oluşmasında önemli bir unsur olmaya devam etmekte ve toplumun her alanında varlığını hissettirmektedir (Taş: 2012, 37). Tehanevî’ye ait olan ve İslam bilginleri arasında en çok kabul gören tanıma göre din, “akıl sahibi insanları kendi irade ve arzularıyla ebedî kurtuluşa götüren ilahî bir kanundur” (Akseki, 1966: 53).

Sosyo-kültürel sistemin önemli bir unsuru olan din ve eğitim arasında çift yönlü bir iletişim ve etkileşim vardır. Genelde eğitim sistemi özelde de okul, bireylere alternatif eğitim ortam ve imkânları hazırlarken bireyin dinî ihtiyaç ve taleplerini dikkate almalı ve bununla ilgili düzenlemeler yapmalıdır. İlahi buyrukların ve öğretilerin, dinî ve manevî kültürün insanlara aktarılması ve benimsetilmesi geniş anlamda eğitim yoluyla mümkün olmaktadır. Bu bağlamda “hem mesleğe hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları” olan İmam Hatip Liseleri bu ihtiyaç ve talepleri karşılamada çok önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Cumhuriyet dönemi din politikasının ve din anlayışından hareketle Türk Millî Eğitim sisteminin bir parçası olarak 1924’te açılan İmam Hatip Liseleri kuruldukları tarihten itibaren çeşitli nedenlerle Türkiye gündemini meşgul etmiştir. 4+4+4 kademeli eğitim sistemine geçilerek din eğitimi alanında yeni kazanımların elde edilmesi, sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulaması ile orta kısımları kapatılan İmam Hatip Liselerinin kademeli eğitim sistemine geçilmesiyle orta kısımlarının açılması beraberinde bu liselerin miadını tamamlayıp tamamlamadığı tartışmalarını gündeme taşımıştır.

Öte yandan aydınlanmacı-pozitivist anlayışa göre din artık devrini tamamlamış sosyal bir kurumdur, klâsik dinlerin etki alanını daraltarak bunun yerine rasyonel-bilimsel düşünceyi hakim kılmak modern toplumun temel özelliklerinden birisidir (Çapcıoğlu, 2012: 194). İşte postmodern olarak adlandırılan bir sürecin yaşandığı günümüz toplumlarında dinin, önemini ciddi bir şekilde koruyup korumadığı Türkiye özelinde dinin güçlü bir kimlik kaynağı olması çerçevesinde

özellikle dindar nesil yetiştirme amacına matuf, sayıları hızla artan İmam Hatip Liselerinde dinin yansıması olarak dindarlığın ne düzeyde olduğunu göstermesi açısından literatürde böyle bir başlık altında yeterli derecede çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir.

Kent yaşamında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten İmam Hatip Liselerinde dinin bir yansıması olarak dindarlık olgusunun eğitim-öğretim süresince pratikte nasıl algılandığı ve pratiğe aktarıldığında nasıl bir anlama büründüğünü bilimsel verilerden hareketle ele almak ve ortaya çıkan dindarlık biçimini kent dindarlığı ekseninde değerlendirmek bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın örneklemini İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan 11. ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Ankete 9. ve 10. sınıfların dahil edilmemesinin nedenleri arasında, öğrencilerin ortaokuldan hemen sonra yeni bir okul ortamına geçişleri, okula henüz uyum aşamasında olmaları bu anlamda anketteki sorulara sağlıklı cevap veremeyecekleri düşüncesi ve İmam-Hatip Lisesi müfredatının tam anlamıyla bu sınıf düzeylerinde verilmemesi gibi faktörler yer almaktadır.

Araştırmamızda anket tekniği ile toplanan veriler kullanılmıştır. Öğrencilerin düşünce ve fikirlerini daha rahatça ifade edebileceği düşüncesi, çalışmamızda anketi tercih etmede en temel nedenlerden biri olmakla; anket tekniğinin geniş bir kitleden, çok miktarda veriyi kısa zamanda elde etmesi, herkese aynı soruların sorularak cevapların belli sınırlar içerisinde toplanabilmesi ve bütün bu hususların yanında gizliliğin korunması gibi avantajlarından dolayı anket tekniğini tercih etmiş bulunmaktayız. Anket formunun oluşturulması ve geliştirilmesi aşamalarında ise özgünlüğü esas almakla birlikte tez danışmanının katkılarıyla ve başka araştırmacılar tarafından hazırlanıp uygulanan anketlerden de faydalanılarak veri toplama aracı oluşturulmuştur.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinin ve İmam Hatip Liseleri tarihçesinin oluşturulduğu bölümdür. Kavramsal çerçeve ve kuramsal çerçeve kısmında din, dindarlık, dindarlık tipolojileri, kırsal dindarlık ve kentsel dindarlık kavramları üzerinde durulmuş akabinde İmam Hatip Liselerinin kuruluşundan günümüze geçirmiş olduğu evreler

kronolojik bilgi çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan araştırmanın metodolojisi başlığı altında ise araştırmanın konusu, amacı, önemi, problemleri, evreni ve örneklemini belirtilip, araştırma verilerinin nasıl toplandığı ve toplanan verilerin nasıl analiz edildiği açıklanmıştır. Anket sonuçlarından elde edilen bulguların değerlendiriliği ve yorumlandığı kısım çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyolojik Bir Olgı: Din

Sözlük anlamı itibariyle din; saltanat, usul, yol, adet, mülk, baş eğmek, ferman, hal, kaza, tedvir, takva ve yaşam biçimi demektir (Devellioğlu, 2008: 108). Dinin terim anlamı ise genel hatlarıyla şöyle tanımlanabilir: Kaynağını aşkın olandan alan belli ritüellere sahip, mensuplarının dünya ve ahiret mutluluğunu amaç edinen bir kurumdur. Yapılan araştırmalarda dinin insanlık tarihi kadar eski bir tarihe sahip olduğu ortaya çıkmıştır. En ilkelinden en modernine kadar bütün toplumlarda görülen din, evrensel bir nitelik taşımaktadır. Din farklı formlarla toplumlarda yer edinmiş bütünleştirici bir yapıya ve istikrar faktörüne sahiptir. İnsanı düşünce açısından olgunlaştırmayı, tutum ve davranışlarında ölçülü olması gerektiğini hedefleyen din, içinde bulunulan tarihi, siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal hatta coğrafi birçok etkenden etkilenen ve bunların birçoğunu doğrudan etkileyen karmaşık bir yapıya sahiptir.

Pek çok araştırma ve incelemeye konu olan ve toplumsal yapının inşasında aktif bir konumda olan din, insanlık tarihinin bir gerçeği olarak varlığını ve insan düşüncesinin odak noktası olma özelliğini her dönemde korumuştur. Sosyal ve kültürel hayatın hemen her yanına bir biçimde etki eden din olgusunun zaman ve mekâna bağlı olarak önemi değişmekte, sosyal hayatı ve insan hayatını farklı biçimlerde etkilemekte ve şekillendirmektedir. Tarihin birçok döneminde dinin toplumsal hayattaki yerinin ne olduğu konusunda tartışmaların yaşandığı bilinmekte bugün de dinin toplumsal hayattaki yeri ve işlevinin bilinmesi özellikle sosyal bilimlerin birçok disiplini tarafından önem kazanmaktadır. Din insanlara kendini ve çevresini tanıma imkanı sağlamakta, insanlara değer ve tutum kazandırmakta, değişik durumlar karşısında nasıl hareket edeceğini ya da nasıl hareket etmesi gerektiğini bildirmektedir. Din, dünyada tecrübe edilen kısıtlı varlık alanının ötesine yönelik bir anlam arayışı için her zaman insanlığın önemli bir tecrübe alanı olmuştur (Köse, 2001:163).

1.2. Sosyo- Kültürel Bir Olgu: Dindarlık

Tarih boyunca dinin insanlar üzerindeki etkisi ve onları yönlendirmesi tartışılan bir konu olmuştur. Toplumlara yön veren, insanların yaşamlarını düzenleyen ve yaptırımları olan dinin, bireyler üzerindeki etkisinin düzeyi bireylerin dindarlık düzeyi ile paralel bir yapıya sahiptir. Bireylerin dindarlıkları -din algıları-onların tutumlarına, seçimlerine, davranışlarına kısaca yaşam biçimlerine yön vermektedir. Dindarlık dinamik ve diyalektik bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda dindarlık kavramı da din kavramı gibi sayısız tanımlamaları bünyesinde barındırmaktadır.

Dindarlık; “dinin, belirli bir zaman ve şartlarda belli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanmasını ifade etmektedir (Çapcıoğlu, 2009: 150). Kirman’a göre dindarlık “Bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavramdır (Kirman, 2004: 62).” Uysal’a göre dindarlık: “İnançlı ya da herhangi bir dine mensup kişilerin dini yaşantılarıdır (Uysal, 2006: 74).”

Dinin toplumsal yaşamdaki görüntüleri olarak dindarlık, insanların Allah’a bağlılıkları, ibadetleri yerine getirme sıklığı, duygu, hayal gücü ve kültür gibi değişkenlere dayanarak sınıflandırılmaktadır. Dindarlığa bağlı olan bu sınıflandırmalar sosyolojik olarak dinin incelenmesini kolaylaştırmaktadır. Dindarlık, toplumsal bağlam içinde şekillenen bir inanç, pratik ve toplumsal hayatla ilgili bir olgudur (Çapcıoğlu, 2009:150). Dinde ve dindarlık kavramında meydana gelen bu değişim dini sosyolojik olarak incelemeyi gerekli kılmıştır.

Dindar kişi, yaşamında dinin bütün motiflerini ele alma çabası içerisinde olmasına rağmen bu çabası her zaman sonuç vermemektedir. Dindarlar dini tecrübeyi yaşamaları bakımından farklılık göstermektedirler. Din sosyologları, dini tecrübenin bireysel ya da toplumsal hayatta tezahür eden biçimlerini farklı açılardan ele alıp kategorize etmişlerdir.

Örneğin, bunlardan Glock, dini hayatın gözlenebilir dört boyutu olduğunu ifade ederek bu boyutları; “tecrübî, ritüalist, ideolojik ve konvansiyonel boyut olarak sıralamaktadır (Çapcıoğlu, 2009: 151).” Daha sonraları Stark ile yapmış olduğu araştırmada Glock’un bireysel dini tecrübenin objektifleşen boyutlarını biraz daha

farklı bir şekilde sınıflandırdığı görülmektedir. Oluşan bu yeni sınıflandırmaya göre; herhangi bir dini yaşayışın gözlenebilir olması için beş boyutta gerçekleşmesi gerekmektedir:

- . İnanç (belief) boyutu
- . Dini pratikler (Practice) boyutu
- . Tecrübe (Experience) boyutu
- . Bilgi (Knowledge) boyutu
- . Etkiler (Consequences) boyutu.

Dinin inanç boyutu ile dindar insanın belli inanç ilkelerini bileceği ve bu inanç ilkelerine inanacağı kastedilir. Çünkü birtakım temel inançlara dayanmayan bir dinin tasavvuru mümkün değildir. Dinin pratik boyutu, din mensuplarının yerine getirdikleri bütün dini pratikleri kapsar. Dinin tecrübe boyutu ile dindar insanın inandığı dinin tecrübi esaslarını, hayatının herhangi bir döneminde ya da mütemadiyen yaşadığı ve kendi aleminde bu tecrübeye katıldığı düşünülür. Dinin bilgi boyutu ile, bütün dinlerin mensuplarında minimum düzeyde de olsa bilmelerini istediği, temel inanç ilkelerinin ve kutsal metnlerinin olduğu düşünülür. Dinin etkilene boyutu, diğer dört boyuttan farklıdır. Çünkü bu kategori ile birey olarak insanın, dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün dünyevi sonuçları özetlenmiş olmaktadır. Başka bir ifade ile, insanların neyi yapmaları ya da neden kaçınmaları ve hangi zihniyete sahip olmaları gerektiğini belirleyen dini metnlerin pratik sonuçları burada görülebilir. Dinin bu boyutunun, insan – Tanrı ilişkisinden çok insanlar arası ilişkilerde ortaya çıktığı bilinmektedir (Akyüz ve Çapçioğlu, 2012: 50- 51).

Din, ilahiyatçıların alanı, dindarlık ise din sosyologları başta olmak üzere sosyal bilimcilerin alanıdır (Canatan, 2010: 4). Dini ve dindarlığı ampirik ve gözlemlenebilir sosyal bir olgu olarak gören din sosyolojisi eğilimi, bir toplumda dinin rolünü, önemini anlamak ve açıklamak için sosyolojik bir yaklaşımla hareket etmiştir. Din sosyolojisi çalışmalarında “dindarlık” kavramı birçok açıdan ele alınmaktadır.

Sosyologlar, dindarlığın tanımında var olan zorluğu aşabilmek için iki yaklaşım geliştirmişlerdir. Nitekim, Batı’da yapılan bazı empirik din sosyolojisi

alışmalarında dindarlık, dinî grup üyeliği ve bireysel tutumlardaki dinî farklılaşma esasına bağlı olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Birinci yaklaşımın merkezinde, insanların dinî organizasyonlar veya gruplarla bağlantıları yer almaktadır. Bu yaklaşımdan hareket eden bazı sosyologlar, insanların tutum ve davranışlarındaki farklılaşmayı, dinî grupla ilişkilerine göre gözlemeye ve ölçmeye teşebbüs etmişlerdir. Teknik olarak bu yaklaşım, dindarlıktan ziyade, daha çok organizasyonun ve dinî grupların kendisine odaklanmaktadır. İkinci yaklaşımda dindarlığın, bireysel özellikler, eğilimler ve bazı değişkenler aracılığıyla tanımlandığı görölmektedir (Karaşahin, 2008: 192).

Bu bağlamda Johnstone’a göre dindarlık tanımı, dinin tanımı esas alınarak yapılabilir. Buna göre din; “dinî grup üyeleri tarafından paylaşılan kutsal ve aşkın güçlere inanmaya odaklanmış inançlar ve pratikler bütünüdür. Belirli aşkın ve kutsal şeylere inanan, bu inançlar doğrultusunda belirli aktiviteler yapan ve dinî bir grup üyesi olan herkes dindardır.” Günay ise dindarlığı, “belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır”, kısaca “yaşanan din” şeklinde tanımlamaktadır (Karaşahin, 2008: 191).

Dindarlık kavramı din psikoloji açısından ele alındığında her dinin olgusal düzeyde psiko-sosyal bir yapıya sahip olduğu görölmektedir. Bu bağlamda bireyin dindarlığına vurgu yapıldığında aslında onun kendi inanç alanı içindeki bireysel gerçeklik durumu hakkında da bir bilgiye sahip olunmaktadır. Çünkü inancın ruhsal ve fiziksel işaretleri içinde birey, Tanrısal gerçekliğe bulunduğu sosyal konumundan hareketle bir bağ kurmakta, bu şekilde dini, kendi yaşamının işlevsel bir belirleyicisi olarak ele almaktadır (Subaşı, 2002: 19).

Din psikologları gerek dindarlık tanımlarında ve gerekse dindarlığı ele alış biçimlerinde farklı bir tavır sergilemişlerdir. Din psikoloji literatüründe dindarlık, kişiliğin ve davranışların çeşitli görünüşleri içerisinde bireysel farklılıklara da vurgu yapan önemli bir sosyo-kültürel faaliyet olarak değerlendirilmiştir. Din psikolojisi açısından bireysel dindarlığın kaynakları bireyin yaratılışında bulunan din duygusu, acizlik ve çaresizlik duyguları, entelektüel etkenler, korkular ve toplumsal etkiler şeklinde sıralanabilir. Ayrıca konuyla ilgili yapılan ampirik araştırmalarda bağımsız değişken olarak yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, medenî durum, meslek grubu,

sosyo-ekonomik düzey ve dinsel eğitim düzeyi gibi olgusal faktörlerin de, bireysel dindarlığın oluşmasında ve gelişmesinde belirleyici olduğu görülmüştür (Koç, 2009: 209).

Çok yaygın olarak bilinen dindarlık tanımları arasında yer alan öğelerin hemen hemen aynı olduğu ve bu tanımların genellikle bireyin dini tutum ve davranışlarının gündelik yaşam konusundaki yansımalarına dikkat çektiği bilinmektedir. Toplumun, üzerinde uzlaşma sağladığı bütün dinsel tutum, davranış ve tecrübelerin, dindarlığın bir ifadesi olarak kabul edilmesi ve incelenmesi deneysel bir araştırmaya konu edilebilmesi ile mümkün olmaktadır. Netice itibarıyla dindarlık, bireyin din ile oluşturduğu bağlılık düzeyinin sübjektif ifadesi olarak ele alınmaktadır (Subaşı, 2002: 24).

1.3. Dindarlık Tipolojileri

Din, gündelik yaşamda değerler, semboller, imgeler yoluyla zuhur ederken dindarlık eğilimleri ve tipolojileri ise bireylerin bu öğelerle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dinamik ve diyalektik yapısıyla dikkatleri üzerinde toplayan dindarlık olgusu, kişiden kişiye, bir çevreden bir diğerine kısacası devirden devire önemli değişikliklere ve çeşitlenmelere sahne olmuştur. Değişken olan bu özelliği nedeniyle toplumda çeşitli boyutlarda ve şekillerde gözlemlenebilen farklı dindarlık eğilimlerinin bilimsel bir perspektiften hareketle nasıl ölçüldüğü ve bu ölçme girişimleri sonucu ortaya çıkan dindarlık yönelimlerinin nasıl tipolojileştirildiği sorunu karşımıza çıkmaktadır (Çoştı, 2009: 119-139). İşte bu sorunu giderme noktasında ilk kez, Türkiye’de dinî hayatın yoğunluğunu tespit için bir ölçek geliştiren kişi Mehmet Taplamacıoğlu olmuştur. Aşağıda belirtilmek üzere Taplamacıoğlu’nun geliştirmiş olduğu bu ölçekte dindarlığın beş kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Bu kategoriler şu şekilde ele alınmıştır:

1) *Gayr-i amil (Non-pratiquants) Grup*: Bu grup; namaz kılmayan, oruç tutmayan, cenaze namazı dışında diğer dinî ritüellere katılmayan gruptur.

2) *İdare-i maslahatçı (Opportunistes) Grup*:. Normal şartlarda namaz kılmayan, oruç tutmayan ancak bulunduğu ortamda namaz kılınıyorsa kılan, oruç

tutuluyorsa tutan, kısacası ortama göre hareket eden kimselerin oluşturmuş olduğu gruptur.

3) *Dini bütün veya Âmil (Pratiquants) Grup*: İbadetlerini ve dinî sorumluluklarını yerine getiren bu gruptaki insanlar, ibadetleri dışında aynı zamanda dünyevî işleriyle de meşgul olurlar.

4) *Sofu (Pieux) Grup*: Farz ve sünnetlere ilave olarak nafîle ibadetlere de gereken önemi veren ve bunları yerine getiren gruptur. Bu insanlar, günlerinin büyük bir bölümünü ibadetle geçirirler ve dünyevî işlerini kuşatacak biçimde dinî sorumluluklarına bağlı kimselerdir.

5) *Softa (Bigots) Grup*: Yeniliklere ‘gâvur icadı’ diyerek karşı çıkan, herkesten şüphe duyan, gerçek dinin silinip gittiğine inanan kimselerden oluşan bu gruptaki insanlar en basitinden futbol oynamayı, müzik dinlemeyi günah olarak değerlendirirler (Taplamacıoğlu, 1962: 145).

Bu alanda çalışma yapanlar arasında Erdoğan Fırat, Mehmet Emin Köktaş, Münir Koştas, Kayhan Mutlu, Hüseyin Peker ve Ahmet Yaşar Ocak gibi isimler de zikredilebilir. Bu isimler arasında Ahmet Yaşar Ocak tarihi materyale dayalı olarak yaptığı çalışmasında dindarlığı ‘*halk (popüler) İslâmı*’, ‘*kitabî (medrese) İslâmı*’, ‘*tekke (mistik) İslâmı*’ ve ‘*devlet (siyasallaşmış) İslâmı*’ şeklinde temel olarak dört tipe ayırmıştır. Hüseyin Peker ise dinî şahsiyetleri “inançla ilgili esasları kabul etmeyenler”, ‘dinde inancı esas alan, ibadeti önemsemeyenler’, ‘dinin özünden ziyade dinî pratiklere önem verenler’, ‘istek ve arzularını engelleyip, zikre önem verenler’, ‘inanç ve ibadetin birlikte olmasını isteyenler’, ‘inanmadıkları halde inanmış gibi davrananlar’ şeklinde sınıflandırmıştır (Erkan, 2014: 128).

Dindarlık ile ilgili herhangi bir sınıflandırmada bulunmayan Kayhan Mutlu, dindarlığın ölçülmesiyle ilgili olarak bir ölçek geliştirmiştir. Mutlu, geliştirmiş olduğu bu ölçeği madde analizi ve güvenilirlik testi gibi analizlerden geçirerek ölçeğin bilimsel güvenilirliğini göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Mutlu, çalışmasında ‘*dindarlığı*’ bağımlı değişken olarak ele alırken ‘*yerleşim alanı, cinsiyet, eğitim durumu ve ekonomik gelir durumu*’ gibi faktörleri de bağımsız değişken olarak ele almıştır (Erkan, 2014: 128).

Dindarlığın tespitine yönelik yapılan çalışmalardan biri de Ünver Günay'ın (1999) "Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmayla bir dindarlık tipolojisi oluşturmayı hedefleyen Günay, özellikle dört çeşit dindarlıktan bahsetmekte ve bunları şu şekilde sıralamaktadır:

1) *Geleneksel Halk Dindarlığı*: Dinî yaşayışta halk kültürünün köklü bir şekilde yer edindiği bu dindarlık tipinde kalıplaşmış unsurlar hakimdir.

2) *Seçkinlerin Dindarlığı*: İslâm uleması tarafından hurafe ve batıl diye nitelendirilen öğelerin yer almadığı dindarlık tipidir.

3) *Laik Dindarlık*: Bu gruptaki kişilerin inancına göre din, sadece Allah ile kul arasında kutsal bir bağıdır bu özelliği yanısıra kişinin günlük hayatına dini inanışların yansımadağı bir dindarlık biçimidir.

4) *Tranzisyonel Dindarlık*: Geleneksel (halk) dindarlık ve laik dindarlık tipi arasında geçiş sağlayan bir dindarlık biçimidir.

Günay'ın yukarıda ifade edilen dindarlık tipolojilerine ilaveten dinin emir ve yasaklarına uyma ve bunların pratiğe aktarılmasıyla ilgili ortaya koyduğu bir diğer tipolojide ise dindarları dört sınıfta ele aldığını görmekteyiz. Bunlar şu şekildedir:

1) *Ateşli Dindarlar*: Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olan bu grup, dinin gerektirdiklerini günlük hayatlarının merkezine koyarlar. Hem dinî inançlarına hem de dinî pratiklerine tam bir teslimiyetle bağlı olan toplumsal davranışlarını dinî inançlarının etkisiyle biçimlendiren bu kimseler üç grupta ele alınmaktadır. "Birincisi, dinin emirlerini yaşantıları içerisinde bir çeşit alışkanlık ve gelenek haline geldiği kişilerin oluşturduğu '*sofular*' kategorisidir. İkincisi, taassup noktasına varan bir bağlılıkla dinini yaşayan '*softa dindarlar*' grubudur. Üçüncüsü ise belirli dinî gruplara ve cemaatlara bağlı olan ve dini bu açıdan yaşayanların oluşturduğu '*grupçu dindarlar*'dır."

2) *Alaca Dindarlar*: Dinî inançlara içten bağlı olan fakat iş dini pratiklere gelince teoride olan bu bağlılığın pratiğe aktarılamadığı bir dindarlık biçimi olarak ele alınabilir.

3) *Mevsimlik Dindarlar*: Dinî inançlara az çok saygılı olan bu gruptaki insanlar, özellikle Ramazan ayında ve kandil gecelerinde dinî faaliyetlere ilgi göstermektedirler.

4) *Beynamaz Dindarlar*: Dinî inanışlara saygılı olmakla dinî pratiklere yaşantılarında çok az yer veren ve namaz kılmayan manasında '*beynamaz*' olarak adlandırılan kişilerdir. Fakat bu gruptaki insanlar, dini pratikleri kendilerine bir menfaat sağlayacaklarını düşündüklerinde bu dini vecibeleri yerine getirmekten de kaçınmazlar.

5) *İlgisiz Dindarlar*: Dinî pratiklerin hemen hemen tümüne karşı ilgisiz olan kişilerin oluşturduğu bu grupta dini inançlara saygı ve bağlılık vardır (Günay, 1999: 260-264).

İslâmî dindarlık ölçeği üzerine bir araştırma da 1994 yılında Veysel Uysal tarafından meydana getirilmiştir. Uysal'ın bu çalışmasında dindarlık '*inanç, ibadet, bilgi, günlük yaşama etki ve ibadetin bireysel ve sosyal fonksiyonu*' olmak üzere beş boyutta incelenmiştir. Yine aynı şekilde Uysal, bu araştırmasında '*cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu*' gibi faktörleri bağımsız değişken olarak ele alırken yukarıda ifade edilen dindarlığın beş boyutunu ise bağımlı değişken olarak ele almıştır. Dinî hayatın farklı boyutlarıyla ilgili kanaat, inanç, tutum ve davranışları dikkate alan ve Müslümanlar için geçerli olabilecek bir İslâmî dindarlık ölçeği geliştirmeye çalışan Uysal, verileri faktör analizine ve güvenirlik testine tabi tutarak ölçeğinin bilimsel açıdan önemini ve ciddiyetini ortaya koymaya çalışmıştır ve son olarak bilgi toplama aracı olarak bir anket de geliştirmiştir (Uysal, 1995: 263-271).

Dindarlık ölçeğinin geliştirilmesine yönelik bir diğer çalışma da Asım Yapıcı (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapıcı, dinî yaşayışın farklı tiplerini psikolojik bir bakış açısıyla inceleyerek dogmatik dindarlığın tespitine yönelik bir ölçek geliştirmeye ve geliştirdiği bu ölçeğin çeşitli tekniklerle geçerlik ve güvenirliğini sınamaya çalışmıştır. Dinin etki boyutunun dikkate alındığı bu çalışmada Yapıcı dört farklı dindarlık tipinden söz etmektedir:

1) *Liberal Dindarlar*: Bu gruptaki insanlar çoğunlukla inançlı, kutsal olan şeylere karşı saygılı olmakla birlikte günlük yaşamlarında dine merkezi bir rol atfetmeyen kişilerden oluşmaktadır. Bundan dolayı bu insanlar günlük hayatlarında

dinin hakimiyeti altında değillerdir. Liberal dindarların bazıları dinin emir ve yasakları konusunda titiz davranırken bazıları ise dine bu anlamda gereken önemi vermemektedir.

2) *Muhafazakâr Dindarlar*: Bu gruptakiler gerek inanç noktasında gerekse de kutsal metinlere saygı noktasında liberal dindarlardan ayrılmaktadırlar. Yine aynı şekilde muhafazakar dindarlar günlük yaşamlarında dini merkezi bir konuma oturttukları dinin emir ve yasakları doğrultusunda hareket ederler. Her dindarlık kategorisinde olduğu gibi bu kategoride de dinî pratiklere sıkı sıkıya bağlı olanların yanında bu konuda gevşek davrananlar da vardır.

3) *Doğmatik Dindarlar*: Muhafazakar dindarlara ait olan özelliklerin bu gruptaki insanlar için de geçerli olduğu görülmektedir. Ancak doğmatik dindarları muhafazakârlardan ayıran ve onları karakterize eden asıl husus, “dinî meselelere doğru-yanlış, sevap-günah, caiz-caiz değil ya da siyah-beyaz gibi birbirine zıt ikili (dikotomik) ayrımlarla yaklaşımları, diğer kişileri ya da grupları da iyi-kötü şeklinde sınıflandırarak değerlendirme eğilimi göstermeleri, yani ara tonları görememeleridir.” Doğmatik dindarların yeni gelişmelere kapalı olduğu kendilerinden olmayan insanlara karşı hoşgörülü davranmadıkları bilinmektedir.

4) *Fanatik Dindarlar*: Zihinsel olarak aşırıya varacak kadar katı olan, toplumda var olan diğer dini gruplara ve bu grupların görüşlerine karşı müsamahadan yoksun bir tavır sergileyen kimselerin oluşturmuş olduğu bu gruptaki insanlar kendi inandıkları şeylere de ısrarlı bir şekilde bağlıdırlar.

Yapıcı ayrıca rasyonel-entelektüel unsurların hâkim olduğu “*medrese dindarlığı*” (*kitabî dindarlık*), tasavvufî hayatın ön plana çıktığı “*tekke dindarlığı*” ve bu ikisi arasında sıkışan, bununla birlikte dinî, sihrî ve mistik öğelerin kendisini ciddi bir biçimde hissettirdiği “*geleneksel-halk dindarlığı*” şeklinde bir tipolojiden söz etmektedir (Yapıcı, 2002: 75-117).

Dindarlık ölçeğiyle ilgili bir çalışmanın da Mustafa Arslan tarafından yapıldığı bilinmektedir. Arslan, ilgili makalesinde şunları belirtmiştir: “Türk halkı arasındaki yaygın inanış ve uygulamaların ifadesi olan popüler dinî tutumları ölçmek amacıyla bir ölçek geliştirmeye çalıştığını ve bu ölçeği din sosyologları, dinler tarihçileri ve halk arasındaki yaygın inanışları ve halkın manevi folklorunu araştıran

araştırmacıların görüşlerine dayanarak geliştirdiğini ifade etmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin bulgular, 12 maddeden oluşan likert tipi '*Popüler Dindarlık Ölçeği*'nin geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermiştir (Arslan, 2003: 97-116)."

Vejdi Bilgin'in de dindarlıkla ilgili bir tipoloji geliştirdiği bilinmektedir. Fakat Bilgin, bu konuda bir dindarlık ölçeği geliştirmemiştir. Dini bilgi kaynakları otomatik olarak dindarlığın yapısına etki edeceği için dindar kişinin dini bilgi kaynaklarına nereden ve nasıl ulaştığı sorusu Bilgin için önem arz etmektedir. Bilgin, ülkemizde dindarlığın referansı olan ve birbirinden kısmî olarak farklılaşan üç bilgi kaynağından bahsetmektedir: "Gelenek, dinî otorite (dinî grupların önderleri) ve dinî araştırmalar." Ona göre, bu açıdan dindarlığı geleneğe ve dinî gruplara dayanan dindarlık biçiminde iki ayrı tip – '*geleneksel dindarlık*' ve '*cemaat dindarlığı*'- olarak ele almak mümkündür. Bu ayrım dinî duygunun değil, bilgi ve davranışın farklılığı temeline dayanır (Bilgin, 2003: 193-214).

Dindarlığı '*gösterişçi dindarlık*' ve '*samimi dindarlık*' şeklinde kategorize eden Ejder Okumuş da bir tipoloji geliştirmiştir. Gösterişçi dindarlık, samimiyetin ve ihlasın olmadığı, ikiyüzlü davranma biçimini ifade eder. Gösterişçi dindarlarda kalpten inanma ve davranma yerine, zamana ve zemine göre hareket etme durumu vardır. Okumuş, gösterişçi dindarlığı ele aldığı çalışmada, kavramsal olarak gösterişçi dindarlığın yerinde bir kullanım olduğu ve bir sosyal ilişki biçimi olarak gösterişçi dindarlığın gözlem ve tespitinin mümkün olduğu sonucuna varmıştır (Okumuş, 2006: 17-35). Bütün bu tipolojilere ilave olarak dindarlardaki değişimlere etki eden faktörler arasında kırsal ve kentsel yerleşimdeki yaşam biçimleri de örnek olarak gösterilebilir.

1.3.1. Kırsal Dindarlık

"Köy hayatında mevsimlerin ve toprak sisteminin belirleyici olduğu, kendini sürekli tekrarlayan, hayatın yavaş aktığı, çeşitliliğe imkân bırakmayan, doğa şartlarına uyum sağlayan bir yaşam biçimi söz konusudur. Toprakla insan arasındaki uyumda güneşin doğup batması, iklim döngüleri gibi tek bir boyutluluk vardır. Farklılığa alışkın olmama, akıl boyutunda yenilik aramaktan ziyade gelenekselliğe

uyum bir öncekini devam ettirme, daha ziyade mevcudu koruma söz konusudur. Kırsal kesimde kurumsal, toplumsal bir organizasyon anlayışı doğmamış, geleneksel ilişkilerin dışında toplumsal bir güven yeterince tesis edilmemiştir. Öteki kavramı gelişmediği için kırsal alan, yabancıya karşı büyük bir güvensizliğin temelini oluşturduğu bir yaşam sahasıdır. Doğanın egemenliğini akılcı yollarla aşmaya çalışmak yerine doğaya uyum sağlayarak yaşamak, kentlilikle köylülük arasındaki en büyük farklardan birisidir. Kırsal kesim insanı, doğaya karşı dostane bir rakiptir. Köylülük, doğa-insan uyumunda değişime yönelik bir ilişki kurma arayışının olmadığı bir yaşam biçimidir (Altan, 2011: 40- 41).

Bu noktada İbn-i Haldun bedevî ve hadarî ayrımında köy halkında şu özelliklerin var olduğunu ifade etmiştir: Köy insanında beden ve ruhen yaşadığı yere uygun olarak sadelik ahlaki anlamda doğruluk, dürüstlük, samimiyet, bedensel olarak dayanıklılık, metinlik, toplumsal anlamda dayanışma, yardımlaşma, komşularının hak ve hukukuna saygının esas olduğunu ve bu özelliklerin köy halkının niteliklerinden olduğunu ifade etmiştir (Haldun, 1983: 868-872).

Kırsala ait dindarlığın köyün toplumsal ve coğrafi yapısı açısından ele alınması gerekmektedir. Sosyolojik yaklaşımlara göre kırsal yapıdaki dindarlık şekilci, ritüalist bir formdadır. Köylü dindarlığı, köy çevresinde kendine yer bulan dinsel ve geleneksel öğelerin iç içe geçtiği hatta bazen birinin diğerinin yerini aldığı ekosistemin devamı için genel suretle muhafazakâr kalan ve bu muhafazakârlığını kendine özgü lehçe ve söylemlerle dışa vuran dini konularda sorgulayıcı değil teslimiyetçi bir tavır sergileyen ve nihayet faydacı, kuralcı ve biçimsel ahlakçı bir dindarlık şeklidir. Köy dindarlığının dışa dönük korunaklı alanları köylülere din konusunda muhafazakârlaşmaya, tutuculuğa ve yeniliğe kapalı olmaya iterken dinin yalın ve doğrudan algısını artırmıştır. Modern dönemler öncesinde geleneksel toplumlarda sembolik bütünleşmeler ancak din yoluyla gerçekleştirilebilmekteydi (Kara, 2010: 6).

Köylü dininde hedeflenen öge, sorgulanan bir yaşam değil, toplumsal düzendir. Köylüler kendi ekosistemleri ve hemcinsleri ile uzlaşmaya varmak zorunda olan birinci düzey işler üzerine yoğunlaştığından kendi dar çerçeveli toplumsal sistemlerinin içinde kalmak durumundadırlar. Bu durum onların yaratıcılığını

sınırlandırmaktadır. Köyde yaşayan insan dini nitelikli bir yeniliğe genellikle kapalıdır. Bu yüzden köylü grupları dinin geleneksel biçimini ellerinde tutarlarken geniş kapsamlı bir din seçkinler tarafından oluşturulup dışarıya taşınmaktadır. Türkiye köylü grupları söz konusu olduğunda bu durum daha belirgindir (Kara, 2010: 7).

1.3.2. Kentsel Dindarlık

Son yıllarda Mehmet Altan'ın "Kent Dindarlığı" (2011) çalışmasıyla birlikte kent dindarlığı olarak kavramsallaştırılan çağa özgü yeni bir dindarlık tipolojisi tartışılmaya başlanmıştır. Kent dindarlığı, siyaset ve din anlayışına eleştirel bir bakış getirmesiyle entelektüel jargona kazandırılmış sosyolojik bir terimdir. Bu terim, temelde liberal bir iddia taşırken kent; kentlilik, kentli-köylü ayrımı, kent dindarlığı üzerinden yeniden okunmaktadır (Kara, 2010: 12). Kent dindarı/dindarlığı Altan'ın tanımlamasında kırsal dindarlık karşıtı olarak kullanılmamıştır. Altan, kent dindarlığı kavramını siyasal İslama bir tepki olarak ele almaktadır. Altan'ın tanımlamasına karşı çıkanlar bunun "çelişik kavramsallaştırma" olduğunu ileri sürerken bu kavramı Altan'ın ele aldığı gibi tanımlayanlar da olmuştur (Canatan, 2010: 3).

Kent dindarlığı kavramı bu araştırmada genel itibari ile kentleşme sürecinde folk (halk) İslamın kentlerdeki durumu ve modern yaşam anlayışı ile oluşan bireyci din algısı ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Yine aynı şekilde dinin kent yaşamında hem aktif hem de pasif bir konumda olduğu göz önünde bulundurularak kent dindarlığı dinin teolojik ve sosyolojik yaşamsal olanaklarını artırma ve beraberinde dinin ideolojik argümanlarını tartışmaya açma anlamı taşımaktadır.

Kentin farklılaşma bağlamında sunduğu kültürel çoğullaşma potansiyeli, kent ve din ilişkisini ilk bakışta dinin aleyhine etkilemiş görünmektedir. Ancak sosyolojik realitede kentin yapısal ve kültürel farklılaşmasıyla dini hayatın gerileme veya zayıflamasından çok, dini alanda da farklılaşma ve çeşitlenmenin ortaya çıktığı anlaşılır. Kent yaşamında din, kentin heterojen nüfus yapısına uygun tavırlar ve kurumlarla gelişir (Çelik, 2012: 242).

Modern kentlerde din kamusal alandaki görünürlüğü yitirmiş ve bireysel alana kaymıştır. Bunun yanında geleneksel değerlere sahip bireyler ekonomik ve

sosyal imkânları elde edemediklerinden kentlerde kentli-köylü bileşimi bir hayat sürmektedirler. Ekonomik ve sosyal imkânlarla sahip dindarlarda ise daha önce görülmeyen modern kent hayatına özgü yeni bir dindarlık formu oluşmaktadır. Cemaatleşme yapılarının da etkisiyle kentte kendilerini ifade etme imkânı bulan bu dindarlığın manevi içeriğinden çok ekonomik gibi niceliksel özelliklerinden bahsedilmektedir (Özsevinç, 2012: 63).

Modern kent dindarlığının niteliklerinden bir tanesi de cemaatleşmedir (Kara, 2010: 4). Kentlerde dindar bireyler, varoluşsal olarak yaşadığı güven ihtiyaçlarını dini cemaatlere katılarak karşılayabilmektedir. Bu durum kentlerdeki bireyciliğe bağlı olarak dini algının bireycileşmesine ters görülebilir. Fakat modern döneme bağlı bireyciliği eğitim ve ekonomiye bağlı imkânsızlıklar nedeniyle yaşayamayan ya da bireycilikle birlikte gelen yalnızlığı yaşamak istemeyen dindar bireyler dini cemaatlere yönelmektedirler. Karadeniz’e göre modern cemaat formları, kendileri de modern olmakla birlikte mensup oldukları kitleyi de modernleştirmektedir (Karadeniz, 2010: 95).

Türkiye’de dini gruplar olarak tarikat ve cemaatler ekonomiden siyasete pek çok alanla ilgilenmeye ve kendilerini var etmeye başlamışlardır. Modern dönemde dinin kamusal alandan bireysel alana çekilmesi sonucu ekonomi, siyaset, eğitim gibi konularda modernizmin kendi ürettiği değerlere bağlı olarak kurumların çalışması dinin bütün bir şekilde yaşanmasına engel olmaktadır. Bunun sonucunda dini gruplar da bu alanlarda fikir üretme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bunun yanında yeni tüketim alışkanlıkları ve piyasa kuralları ile karşılaştıkça içinde yaşanan topluma uyum göstermişlerdir (Avcı, 2010: 133).

Kırsal dindarlık ve kentsel dindarlık mukayese edildiğinde; kırsal dindarlıkta, teslimiyetçi, yenilgiye kapalı, ritüalist bir formda ve biçimsel olarak ahlakçı bir dindarlıktan bahsedilirken kent dindarlığında, zamanın ruhuna uygun olarak sorgulayıcı, kentin dakiklik üzerine kurulu olan düzeninde aslında dini paranteze alma çabası içerisinde olan, sekülerleşme ve küreselleşmenin etki alanının genişlemesiyle manevi anlamda oluşan eksikliğini cemaatlere üye olarak gideren, bunun yanında bireyci din algısının tezahürlerinin de yaşandığı kısacası dinin, “hayata göre” şekillendiği bir dindarlık profili ile karşılaşılmaktadır.

Kent, insanlık tarihinin belli bir alanında ve belli koşullarla oluşan, sosyo-kültürel, iktisadi, dini, tarihsel, mimari ve estetik yönüyle temayüz eden bir yaşam alanıdır. İnsanlık tarihinin önemli bir kavşağı ve dönüm noktasıdır. Kent insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını çerçeveleyen bir yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihleri ise insanlar ve toplumlar, inançlarından, dinlerinden hareketle belirlerler (Alver, 2012: 9).

Kent yaşamı geleneksel ahlaki müeyyideler yerine hoşgörü ve uzlaşmanın, aile ve akrabalığa dayalı samimi ilişkiler yerine bürokrasiye özgü ikincil, anonim ilişkilerin ön planda tutulduğu bir kültürel durumu üretir. Rasyonel bürokratik organizasyonları kullanma gerekliliği, şehir insanında zamanla niteliksel değerlerin niceliksel değerlere dönüşmesine, hesapçı, rasyonel ve ölçülü davranma kodlarının ortaya çıkmasına neden olur. Öte yandan şehrin kalabalık, karmaşık ve heterojen yapısı insanlarda geleneksel aidiyet ve bağlılıkları zayıflatmakta ve onları bireyci, rasyonel tavırlara yöneltmektedir. Bauman'dan aktarıldığı gibi şehir ortamının bireylere sunduğu “ahlaki görünmezlik” imkanı, kişilere ummadıkları ölçüde bir özgürlük alanı sunmakta, bu da bir yandan değerler, normlar alanında şehre özgü ihlal ve suç yönelimlerine, diğer yandan gelenek dışı yeni cemaat ve grup yapılarına sığınmaya kapı aralamaktadır (Çelik, 2012: 245).

Dindarlık, sosyal ve kültürel değişimlere bağlı olarak değişir. Kentte işleyen kurumsallaşmış, bürokratik, resmi, anonim ve ikincil ilişkiler düzeni, her şeyden önce zaman ve mekân kullanımındaki algıları, tasavvurları ve pratikleri değiştirir. Kent, her şeyden önce dakiklik düzenidir. Hayat kentte daha seri akmakta, ilişkiler ise yasalar, mevzuatlar ve prosedürler üzerinden kurulmaktadır. Kent dindarlığı bu anlamda şehrin bireyselleşmiş ve sekülerleşmiş kültürü üzerinden yeni rasyonel yorumlarla şekillenir. Kentte dini otorite kurumsallaşırken dini bilgi kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım imkanı genişler. Kent bu bakımdan dinde eleştirel düşüncenin, sorgulama ve bireyselleşmenin ortaya çıkmasına fırsat hazırlar. Kent ailesi, geleneksel geniş ailenin eğitim, dayanışma gibi işlevlerini kaybettiği ve bu görevleri kurumlara devrettiği için çocukların sosyalleşmesinde dini bilgi kaynakları ve ortamları değişmiştir. Dindarlık, özellikle dini çoğulculuk ve dini bireycilik, yeni dini hareketler ve cemaatlerin tezahürü ile farklı etkileşime açıktır (Çelik, 2012: 300).

Kent hayatının, kendine has bir kültürü ve estetiği vardır. Bu noktada kent dindarlığı, eğitilmiş, elit sınıfların ve üst sosyal tabakaların ahlaki, estetik ve bilgi boyutları ön plana çıkaran bir dini bağlılık tarzını ifade etmektedir. Bununla birlikte kent hayatının çok katmanlı ve tabakalı yapısında tek boyutlu bir dindarlıktan söz edilemez. Kentte özellikle orta ve alt tabakalarda yaygın dindarlık biçimlerinden biri de popüler halk dindarlığıdır. Geleneksel yönü ağır basan, ancak gündelik hayatın sorunlarına pratik çözümler sağlayan bu dindarlık, dinin daha çok biçimsel, pratik ve ritüel yönlerine ağır basar (Çelik, 2012: 301).

Dinin kentte, kendine ait sosyal, siyasi, teolojik alan açma girişimi modern dönemde zayıflamış gibi görünse de hala devam etmektedir. Pozitivist öngörüye rağmen dinin modern dönemde hala aktif bir şekilde kendi dinselliğini üretiyor olması onu entellektüel tartışmanın zeminine çekmiştir (Kara, 2010:1). Bu bağlamda bürokratik ve yüzeysel kent ilişkileri ile farklılaşmış ekonomik ve kültürel yapı içerisinde dindarlığın boyutlarında da değişim, dönüşüm ve çeşitlenmeler görülmekte, kentleşmeye bağlı olarak bir yandan modernleşme, rasyonel tavırların ön plana çıkması, işbölümü ve kurumsallaşma, diğer taraftan hızlı kentleşmenin neden olduğu kültürel çatışmalar sonucunda dini hayatın boyutlarında ve geleneksel dindarlık kalıplarında değişimler, şüphe ve sarsıntılar ortaya çıkmaktadır.

Sanayileşme, kentleşme ve rasyonalizasyon süreçlerinde, dinin toplumsal hayattaki etkilerinin aşamalı bir şekilde zayıflayarak kurumsal olarak zamanla ortadan kalkacağı düşüncesi, klasik dönem sosyolojisindeki temel argümanlardan birisiydi. Ancak durum klasik sosyologların ve onların takipçilerinin beklediği yönde gerçekleşmemiş, din bütün zamanlarda varlığını farklı boyutlarla sürdürmeye devam etmiştir (Yıldırım, 2014: 214-224). Ünver Günay'ın tespiti, dinin bugünkü sosyal gerçekliği yansıtması bakımından oldukça işlevseldir. Günay; modern çevrelerde ve genç kuşaklar arasında dine karşı ilgisizlik şeklinde ortaya çıkan duruma bakarak, sanayileşme, kentleşme ve modernleşmenin artmasına koşut olarak dinin de toplum içerisinde önemini yitireceği hatta giderek ortadan kalkacağını beklemenin yanlış bir düşünce olduğunu ifade etmiştir. Toplum ilerleyip modernleştikçe ve çeşitli kültürlerle bir şekilde bütünleştikçe, dinin bilgisizlikten, şekilcilikten ve geleneksellikten sıyrılma sonucunda zenginleşen dini inanca duyulan ihtiyacın artacağını ve toplum yaşantısı içindeki görevinin artacağını belirtmektedir. Yaşanan

halihazırdaki durumun ise geleneksel yapıdan modern yapıya yönelen toplumlarda dinin geçirmekte olduğu sarsıntının, sanayileşme, modernleşme ve kentleşme öncesi oturduğu toplumsal zeminden ayrılarak yeni ve modern bir toplum düzeni, kültür ve medeniyet biçimine uyum problemi olduğu tespitlerinde bulunmaktadır (Günay, 1999: 284-285).

Kent ortamının özgürleştirici yönü bireyselleşmenin şiddetinde bir artış meydana getirmekte ve bu durum kentlerde yaşayan insanlarda gitgide artan bir yalnızlaşmaya neden olmaktadır. Toplumsal bağlarından uzaklaştıkça özgürleşen bireyler bu sefer de devasa kurumlar karşısında kendilerini bir acziyet içinde hissedebilmektedirler. Bu psikolojik durum, bir yandan bireylerin dayanışma sağlayıcı özellikleriyle ön plana çıkan kentsel formlara ve alanlara yönelmelerini güdülerken, diğer yandan da onu cemaatlerin bireyleşmeyi önleyici yapılarında tutulup kalmasına neden olabilmektedir. Kent hayatında kişilerarası ilişkilerde görülen soğukluk, resmîlik ve anonimlik gibi özellikler nedeniyle birey, belli ölçülerde koruyucu olarak gördüğü sıcak ve samimi ilişkileri bünyesinde barındıran cemaat hayatına yönelmektedir (Çelik, 2001:136).

Kırsal yaşamda egemen olan ortak inanç kalıpları kentsel yaşamda yerini daha karmaşık ve daha çeşitli inanç kalıplarına bırakmakta, bu anlamda dinin hem bir ortak değerler manzumesi yaratma, hem de sosyal bir kontrol aracı olma işlevlerinde bir gerileme söz konusu olmaktadır. Geleneksel toplumlarda ortak değerlerin hem yaratılıp hem korunmasında, toplumsal hayatın genel kurallar çerçevesinde sürdürülmesinde, son derece önemli bir işleve sahip olan din, kentleşmiş toplumlarda aynı kontrol gücüne sahip olamamaktadır. Din, zamanla bu kontrol gücünü büyük ölçüde seküler hukuk kurallarına bırakmaktadır. Artık dini olanın sınırını açık bir şekilde tanımlamak mümkün olmamaktadır. Dinin modern günlük hayatta çözülüşü, sosyal kurumlar için vazgeçilmez olan simgesel alana tek başına hükmetme gücünün de değiştiğini göstermektedir. Örneğin, dinin uhdesinde olan ve domine ettiği simgesel alan başka mesleklerce ve bilim tarafından paylaşılmaya başlamıştır. Psikologlar, aile danışmanları gibi profan meslekleri yapanlar, terapik fonksiyonları yerine getirerek, dinin ruhlara ve bedenlere çare olma tekelini kırmaktadırlar. Dinin, teolojik, epistemolojik ve ontolojik alan hâkimiyetinin, gündelik hayatta kırılmalarına uğradığı ve seküler sembolizmin yeni bir simgesel iktidar alanı oluşturduğu

söylenir. Böylece din, kent hayatında modern dünyanın sembolik çerçevesini oluşturan uzmanlaşma, rasyonellik, teolojik beklentiler, ritüel, bireyselleşme, sınıf ve statü farkı, aidiyet yoksulluk gibi kavramlar etrafında yeniden kendini üretmek zorunda kalmıştır. Bu mücadelede din, ya yeni bir dinsel alanı açarak modern ve seküler dünyaya eklemlenme içerisine girmekte ya da kendi teolojik alan hâkimiyetini de kullanarak kent hayatında önceki sosyal tecrübelerinden farklı bir forma bürünmektedir (Kara, 2010: 1-3).

1.4. Kent Dindarlığının Temel Dinamikleri

1.4.1. Kentleşme

Kentleşme; “toplum yapısında örgütlenme ve kurumsallaşmayı arttıran, iş bölümü ve ihtisaslaşma ile insan ilişkilerinde ve davranışlarında şehre özgü değişikliklere neden olan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1972: 6).” Kentleşme demografik anlamda nüfusun kentlerde toplanmasını ve kentin büyümesini, sosyoekonomik anlamda tarımsal faaliyetten endüstriyel ve hizmet sektörüne geçişi, sosyokültürel anlamda ise yaşam koşullarının değişmesini içeren bir olgudur. Türkiye’de sanayileşmeye bağlı kentsel ortamda ortaya çıkan ekonomik gelişmeler, metropollere ülkenin az gelişmiş bölgelerinden, orta ölçekli kentlere ise kendi yakın çevrelerinden yaşayan kişileri çekmiştir. Kentleşmenin bu ilk dönem yapısal karakteri, sosyal ve kültürel hayata damgasını vurmuştur. Hızlı kentleşme olgusu, kırsal kesimden gelenleri köy ile kent arasında kalan, ancak ikisine de ait olmayan bir hayat tarzına mahkum kılmış; bu bağlamda göç ve kentleşme ilişkileri daha çok “kültürün arabeskleşmesi” kavramının gölgesi altında açıklanmıştır. Sosyo-kültürel hayat içinde dini inançlar, değerler ve pratikler de, kentleşme sürecinin çatışmalı yapısından fazlasıyla etkilenmiştir (Çelik, 2012: 302).

Türkiye’de kentleşme olgusunun dini hayatla etkileşimi çok boyutlu olmuştur. Ancak, değişimin sosyal ve kültürel yansımaları, özellikle dini gruplar, hareketler ve cemaatler üzerinden tartışma konusu olmuştur. Özellikle 1950’li yıllarda hızlanan kentleşme ve sanayileşme olgusu kent yaşamında geniş toplum kesimlerinin geleneksel ile modernin etkileşimine maruz kalmasına neden olmakla

birlikte yeni bir dini olgu olarak dini cemaatlerin tezahürüne sahne olmuştur(Çelik, 2012: 302).

Kentleşme sürecinde dini hayatın değişen görünümleri dinin toplumsal işlevleriyle de bağlantılıdır. Din, hayatın ve varoluşun anlamı, ölüm sonrası ahiret ve selamete ulaşma vaadi bağlamında *bireysel varoluşsal bir işleve*; kültürel, sosyal dayanışma, bütünleşme, kimlik ve aidiyet sağlama bakımından da *toplumsal işlevlere* sahiptir. Din, bu aşamada doğal felaketler, hastalıklar ve ölüm karşısında, acıları ve sıkıntıları bertaraf eden, insanı teskin eden meşrulaştırıcı boyutu, sosyal problemler ve yoksunluklar karşısında devreye girmektedir (Çelik, 2012: 304).

Din bu tür değişim süreçlerinde iki farklı tutum ve davranışa yol açabilmektedir. İlkinde muhafazakâr bir algıyla dinin mevcut kentsel yoğunluklar, mağduriyetler ve adaletsizlikler sistemini, ilahi takdir ve kader olarak yorumlama eğilimi öne çıkar. İkinci eğilimde ise, çarpık kentleşme, sosyal adaletsizlikler, mahrumiyet ve yoksulluklar, ilahi bir takdir olarak değil, sosyal sistemin bir hatası olarak yorumlanır ve “din” bu durumda sosyal adalet arayışını ve protestocu eğilimleri teşvik eder. “Görelî doygunluk”la açıklanan birinci yaklaşıma göre, muhafazakâr ve kaderci dindarlık eğilimi, kente yeni gelen göçmenin kendini daha çok geride bıraktığı köy hayatı ve şartlarıyla kıyaslaması, kentteki durumunu nispeten geçmişe göre daha iyi görmesine bağlı kanaatkâr bir tutum olarak ortaya çıkar. Protestocu ve değişimci dindarlık eğilimi ise, göçmenin kentte kalması süresi arttıkça kendini geçmişle değil, kentin üst sosyoekonomik kesimleriyle ve imkanlarıyla kıyaslaması neticesinde ortaya çıkan “görelî yoksunluk” duygusuna bağlı olarak gelişir (Çelik, 2012: 304).

Modern kent toplumu yeni teknolojik gelişmeler, tıpta, genetikte ulaşılan yeni gelişmelerle, insani ve ahlaki bazı sonuçlarla risk toplumu haline gelmektedir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda insan, modern kent yaşamında güvensizlikler ve belirsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bir güvenlik ve anlam sistemi kaynağı olarak din, modern şehir hayatında var olan bu güncel sorunlara karşı birey için *kutsal bir şemsiye* olma görevini sürdürmektedir (Çelik, 2012: 306).

1.4.2. Modernleşme

“Avrupa’da bilimsel devrim ve sanayileşme gibi çeşitli süreçlerin başlattığı çok yönlü yenilenmeye modernlik denilirken, Avrupa merkezli bilgi, üretim, teknoloji, kültürün genel anlamda hayat tarzının yeryüzü genelinde yaygınlaşma sürecine modernleşme denilmektedir. Elbette çok çeşitli tanımları yapılabilecek modernleşme kavramı, sözü edilen süreci belirtmek için kullanılan tek sözcük değildir (Akgül, 2012: 184).”

Modernlik olgusu özü itibariyle fizik dünyayı yani somut- görünen olgu ve olaylar dünyasını baz alan bir bakış açısına sahip olduğu için, doğal olarak ilk karşısına aldığı alanlar dini ve metafizik varlık, bilgi ve inançlar olmuştur. Modernliğe ilişkin yapılan din dolayimli çözümlemelerde ana karakter, doğa ve toplumun ele alınışında dini ve irrasyonel bakış açısını, geleneği ve yerel olanı devre dışı bırakmaktır (Akgül, 2012: 182).

Türk toplumunun modern dünyada kendini değiştirip, dönüştürerek yeniden yapılandırma çabası çok sancılı bir süreç olarak işlemektedir. Bu sancılı süreç yaklaşık olarak iki yüz yıllık tarihsel bir zamana yayılmaktadır. Türk toplumunun yaşadığı bu ‘uzun zamanlı’ var olma çabası kayıp ve kazançlarıyla birlikte devam etmekte hedeflenen amaçlar hala çok uzak görünmektedir (Akgül, 2012: 190).

Türk toplumunun Osmanlı’dan Cumhuriyet’e yaşadığı değişim ve dönüşüm aşamalarının ana parametrelerini belirleyen ve değişime en çok direnen yapılar, ‘imparatorluk’ tahayyülü ve geleneksel toplumsal yapının içkin doğasını oluşturan İslamiyettir. Değişimin niteliği ve yönü, bütüncül ve genel bir görünüm sunduğu için, girilen süreç toplumsal ve kültürel alanı kuşatacak şekilde yeni bir yapı, yeni bir meşruiyet kaynağı da üretmiştir. Bu bağlamda gelenekselin din ve büyü gibi metafizik inanç ve bilgi ile kurulması, modern olanın ise, salt insani ve toplumsal pratiklerin ortaya koyduğu, doğruluğu test ve kontrol edilebilen, somut ilkelere dayanması toplumsal ve bireysel alanların da ‘modern’olanla yer değiştirmesini zorunlu kılmıştır (Akgül, 2012: 191).

Türkiye’nin modernleşme tarihinde gündelik hayatın dönüştürülmesi bu amaç içinde bir dizi faaliyet aracılığıyla sürdürülmüş, sekülerliğin dinselliğin görüntüleriyle sık sık karşı karşıya geldiği toplumsal evrende, gündelik hayatın

yapıları da kaçınılmaz olarak din gibi açıkça değişime uğramıştır. Bunun sonucunda, hızlı bir toplumsal değişime maruz kalan Türk toplumunda bir yandan geleneksel din, dini kültür ve dindarlık formları belli bir sarsıntı geçirip yeni arayışlara evrilirken, diğer yandan da toplumsal değişme ve arayış ortamı, geleneksel dindarlığın bazı özelliklerinin kısmî bir şekilde de olsa canlanışına neden olmuştur (Subaşı, 2002: 33).

1.5. Kent Dindarlığının Karakteristik Özellikleri

Kent dindarlığı, kırsal dindarlığa göre daha rafine, daha rasyonel bir anlayışı temsil etmektedir. Dini pratikler kırsal yaşantıda önemli bir yer tutarken, kentsel yaşamda gerek dini düşüncenin kırsal yaşantıya göre bireylerin hayatında daha az yer tutmasından gerek kentte dinin sosyal kontrol işlevinde bir zayıflama meydana gelmesinden dolayı dini pratikler daha az yer tutmaktadır. Zamanla azalan dini pratikler bireyselliği tetiklemekte ve dinin, kentsel alanda toplumsal kuşatıcılık ya da toplumsal ilişkilere yön verme işlevinde bir daralma meydana getirirken bu, dinin giderek bireyin vicdanına sıkışmasına neden olabilmektedir. Kentte dini yaşayıştaki yoğunluk ve dini ilginin şiddeti, sınıf ve statü farklılıklarına göre de çeşitlenebilmekte, alt tabakalarda ve özellikle kentsel hayatı ile henüz tam olarak bütünleşmemiş gecekondulu çevrelere doğru gidildikçe artma eğilimi göstermektedir. Diğer yandan kente yeni göç edenler için dinin “kimlik sağlama” gibi bir işlevi daha ortaya çıkmaktadır. Kentte var olmak mücadelesi veren yeni kentliler, daha önceki yaşantılarından getirdikleri, varlıklarını üstüne temellendirdikleri bütün değerlerini, kurulu dünyalarını tehdit ettiğine inandıkları yeni değerlere karşı korumak ve kentte kendilerini tanımlamak için, kentsel hayatta içine girdikleri kriz dönemlerinde dinsel kimliklerini ön plana çıkarabilmektedirler. Bu bağlamda kırdan kente göç eden yeni kentlilerin kimlik bunalımlarında ve dinsel aidiyetlerini pekiştirmelerinde dini cemaatlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Dini cemaatleşme bugünün kentlerinde yeniden anlam kazanmaktadır (Kara, 2010: 1-4).

1.6. Kent Dindarlığında Eğitim Kurumlarının Rolü

Eğitim; bir toplumda geçmiş ile gelecek arasında kurulan bağın en önemli sürdürücüsü ve temsilcisidir. Bu anlamda bir toplumdaki eğitim sistemi o toplumun gelişme dinamiği içerisinde önemli bir paya sahiptir ve toplumun güncel istek ve koşullarını karşılamayı amaçlarken değişen beklentiler karşısında sürekli güncelleştirilmelidir.

İmam Hatip Liseleri, Türkiye'nin din eğitimi tecrübesinde en önemli kurumlar arasında zikredilmektedir. Osmanlı döneminde Medresetü'l-Eimme ismiyle başlayıp Cumhuriyet Türkiye'sinde evrilerek devam eden bu eğitim kurumu, bugün kendi tarihindeki dönüm noktalarından birini yaşamaktadır. Türkiye'de eğitim kademelerinin 4+4+4 olarak yeniden düzenlendiği süreçte, İmam Hatip Liselerinin eğitim sistemimiz içindeki yeri bu vesile ile daha da güçlenmiştir. Aynı zamanda bu yeni dönemde İmam Hatip Liseleri konusunda beklentiler oluşmuş, bu okullara ilgi ve beklentiler artmış, yine bu okullar siyasi açıdan, dini açıdan ve eğitim açısından tartışmaların merkezini oluşturmuştur.

Bu bağlamda eğitim ve din ilişkisine bakıldığında; “dinin toplumda tanınması ve yaygınlaşması, toplumu oluşturan bireylerin dini yönden de sosyalleşerek dini kişiliklerini kazanabilmeleri, ilahi mesajların ve dini öğretilerin, sosyo-kültürel sistemin önemli bir unsuru olan dini ve manevi kültürün insanlara aktarılması ve benimsetilmesi, dar anlamda toplumsallaşma ve kültürleme yoluyla geniş anlamda ise ancak eğitim yoluyla mümkündür (Solmaz, 2012: 415).

Eğitim ve dinin dinamik bir karaktere sahip olan bu etkileşimi bağlamında Türkiye'de yeni bir dindarlık tipolojisi olan kent dindarlığının formlarından biri olan aynı zamanda resmi din anlayışının dışında kalan “dini cemaatleşme” ye mukabil devletin köklü bir kurum olan eğitim- öğretimi aracı yaparak tekeline almış olduğu dinin, resmi eğitim kurumları ile ilişkisine ve amacına bakıldığında ortaya şunlar çıkmaktadır:

Cumhuriyet döneminde Osmanlı bakiyesi olan dini kurumların kaldırılmasıyla birlikte manevi alanda meydana gelen boşluğun oluşturulmaya çalışılan laik bir ahlak anlayışı tarafından doldurulmaması üzerine, yabancı ve zararlı akımların devreye girerek toplumsal yapıda onarılamaz sonuçlara yol açacağı

endişesi ile birlikte din eğitime olan ihtiyaç önemli boyutlara ulaşmıştır. Cumhuriyet'in kent dindarı; Kur'an'ın elif-ba'sını bile zor öğrenebilmiş veya hiç öğrenememiş, anlamını ihata etmekten çok uzak, ahlaki derinliği oluşturacak, dinin derûni boyutunu yaşamasını sağlayacak eğitim kurumlarından mahrum, sosyal hayatın birçok veçhesinde dinin soyutlandığı ya da soyutlanması istenen, seküler zihin yapısının şekillendirdiği, bireysel bir dindar tipidir (Pekasil, 2010: 52). Cumhuriyet döneminde dinin yaşamdan soyutlanması üzerine harekete geçilmiş ve toplumda dinin yeniden var olması için eğitim- öğretim kurumları devreye sokulmuştur.

“Müslüman vatandaşların imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerini ifade edecek elemanlara ihtiyaç olduğu ve bunları yetiştirecek öğretim müesseselerinin kurulması lazım geldiği tespit edilmiş ve bu nevi öğretim kurumlarının rejimin ve Anayasanın laiklik esasları ile asla tearuz etmeden devlet yardımı ile kurulabileceği esasında birleşilmiştir (Ünsür, 2005: 149).”

Cumhuriyet dönemi din politikasının, din anlayışının ve din eğitimi yaklaşımının bir sonucu olan İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. Maddesi doğrultusunda açılmıştır. Türkiye'de İran, Pakistan ve pek çok Arap ülkesinde olduğu gibi elitist ya da Yüksek İslam'ı temsil eden bir ulema sınıfı bulunmamaktadır. Cumhuriyet, geleneksel eğitim kurumlarını tasfiye etmekle bu geleneğe son vermiştir. Türkiye'de modernleşme sürecinde ulema tasfiye edilirken, bunun yerine “Müslüman aydın” olarak adlandırabileceğimiz yeni bir profil ortaya çıkmıştır. Bu profil oldukça heterojen bir yapıya sahip olmakla genel itibarıyla İmam Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitüleri gibi resmi kurumlardan din eğitimi alarak devletin resmi olarak tahsis ettiği kadrolarda görev yapan kişilerden oluşmaktadır (Canatan, 2010: 21).

Sosyal hayatta sosyal barışı gerektirecek olan bilgiyi topluma yayacak olan, sosyal bütünleşmeyi, kaynaşmayı, kültürel entegrasyonu, evrensel değerlerle barışma işlevini yapacak kültürel değerleri aşılayacak olan müesseselere ihtiyaç vardır. İşte bu müesseseler İmam Hatiplerdir. Milli Eğitim Temel Kanununda geçen iki kavram vardır: Birincisi manevi, ikincisi ruhi, Milli Eğitim Kanununa göre yetiştireceğimiz insan ruhi bakımdan zengin olmalıdır ve manevi bakımdan da toplumun

ihtiyaçlarının karşılayacak bir şekilde olmalıdır. Milli Eēitim Kanununun bu alandaki manevi ve ruhi cephesini ihya edecek olan İmam Hatip Okullarıdır (Bayraklı, 1995: 99-101). Türkiye’de toplumun dini ve kùltürel hayatını olumlu yönde deēiřtiren ve geliştiren kurumların başında kuşkusuz İmam Hatip Liseleri gelmektedir.

Cemaatlerin ulařamadıēı, cemaat faaliyetlerine güvenemeyen ya da yasadışı bir faaliyette bulunmaktan korkan kişiler sayılan nedenlerden dolayı bu okullara kendiliēinden gelmişlerdir. Bu okullar, henüz özel okulların ortaya çıkmadıēı bir dönemde müfredatı ve dini eēitimi beēenilmese de, dindarların önemli bir endişesinin giderilmesini saēlamaktaydı. Türkiye’deki dindarlıēın adeta bir kartopu gibi katlanarak büyümesinde eēitimin önemli bir rolü olmuştur. Temel bir dini eēitim alan fakat daha sonra farklı meslek gruplarında daēılan bu insanlar hayatın her alanında hem kendilerini hem de mensubu oldukları grup ve çevrelerin gelişmesine fırsat saēlamıřlardır (Bilgin, 2010: 23).

Bu bağlamda Bedri Mermutlu, ‘İmam Hatip Liselerinin Seküler Açmazı’ adlı makalesinde; “Türk toplumunun İmam Hatip Okulları tecrübesini köyden kente göç, modernleşme, sekülerleşme ve muhafazakârlaşma gibi süreçlerle birlikte deēerlendirmeye tabi tutmuştur. Mermutlu’ya göre; “İmam Hatip Okullarının ortaya çıkışını toplumsal yapıdaki deēiřimden baēımsız olarak anlamak mümkün deēildir. İkinci Dünya Savaşı öncesi köyde yaşayan Türk toplumunun okulu, Köy Enstitüleri iken kente hızlı göçle birlikte kentlileşmek ve dindarlaşmak isteyen insanların yollarını birleştiren kurum İmam Hatip Okulları olmuştur. Muhafazakâr kesimin yıllar içinde almış olduēu mesafe bu okulları liseleştirerek kentin okulları haline getirmiştir. Sanılanın aksine İmam Hatip Okulları Türkiye’de İslamcı- muhafazakâr gelişmeyi belirlemiş deēil İslamcı- muhafazakâr gelişme İmam Hatipleri biçimlendirmiştir (Mermutlu, 2008: 81).

Dinin toplumsal dirlik ve düzenin korunup kollarılması, 1951 yılında din adamı yetiştirmek amacıyla yeniden açılan ve geçen süre içinde çeşitli imkânsızlıklara raēmen Türkiye’deki din adamı ihtiyacını bir ölçüde de olsa gideren İmam Hatip okulları vasıtası ile olmuştur.

1.7. İmam Hatip Liselerinin Tarihsel Gelişimi

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve onu takip eden günlerde medreselerin kapatılmasıyla, Türk Milli Eğitim tarihinde bir sayfa kapanırken yeni bir sayfa açılmıştır. Daha önceki dönemde ilmiye sınıfı mensuplarını yetiştiren medreselerden farklı olarak, ihtiyaç duyulan imam hatipleri yetiştirmek için 3 Mart 1924'te İmam Hatip Okulları açılmıştır (Gökaçtı, 2005: 141).

1.7.1. 1924-1930 Arası Dönemde İmam Hatip Mektepleri

İmam Hatip Mektepleri din eğitimi devlet eliyle vermek ve din adamı ihtiyacını karşılamak için Türk Milli Eğitim sisteminin bir parçası olarak ilk defa 1924 yılında açılmışlardır. Bu okullar İstanbul'daki Medresetü-l İrşad ve İstanbul dışındaki "Taşra Medreseleri"nin yerini almıştır. İmam Hatip Mektepleri'nin eğitim süresi dört yıl olarak belirlenmiş ve dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulmuştur. 1923-1924 yılında 29 okulda 2258 öğrenci öğrenim görürken 1928-1929 yılında sadece 2 okulda 100 öğrenci kalmıştır. 1930 yılındaysa İmam Hatip Mektepleri öğrenci azlığı gerekçe gösterilerek kapatılmıştır (Bozan, 2007: 12).

1.7.2. 1930-1948: İmam Hatip Mekteplerinde Fetret Dönemi

İmam Hatip Mektepleri kapatılınca, 1930-1951 yılları arasında, Türkiye'de mesleki din eğitimi veren herhangi bir resmi eğitim-öğretim kurum açılmadığı gibi, yine Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca, hiçbir dini kurum ve kuruluşa veya dini cemaate, din eğitimi veren kurum açma izni de verilmemiştir. Bu yüzden bir süre eski medrese mezunları tarafından yürütülen müftülük, vaizlik ve imamlık gibi din görevleri yavaş yavaş hiç eğitim görmemiş kimselerin eline geçmiştir (Karateke, 2010: 10).

1.7.3. 1948-1951: İmam Hatip Kursları Dönemi

1930 yılında İmam Hatip Mekteplerinin kapanmasından sonra ülkede din hizmetlerini yürütecek imamların ve hatiplerin bulunamaması toplumda din hizmetlerinin aksamasına neden olmuştur. Gündeme gelen sorunlar karşısında bazı

aydın ve siyasetçilerin de toplumun bu ihtiyacını hissetmesiyle ilk defa 1948’de açılması kararlaştırılıp 15 Ocak 1949’da fiilen başlayan İstanbul ve Ankara’da olmak üzere İmam Hatip Kursu adıyla 10 aylık bir öğretim kurumu açılmıştır (Ayhan, 2000: 191).

Mesleki dini eğitimde 18 yıllık bir aradan sonra açılan ve pek çok problemiyle normal bir eğitim kurumu olmaktan çok uzak bir konumda olan İmam Hatip Kursları, halka rağmen halkın iradesine karşı çıkılamayacağıının ispatı bakımından önemli bir basamak olmuş ve yerini 1951 yılında açılan İmam Hatip Okullarına bırakarak tarihe karışan eğitim- öğretim müesseseleri arasında yerini almıştır (Ünsür, 2005:153).

1.7.4. 1951-1973: İmam Hatip Okulları

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına kaliteli eleman yetiştirmek maksadıyla açılan İmam-Hatip Okulları, ilkokula dayalı birinci devresi dört yıl, ikinci devresi üç yıl süreli, mesleki bilgiler yanında aynı seviyedeki okullara denk, genel kültür dersleri de veren orta dereceli eğitim-öğretim kurumları olarak kurulmuştur (Ünsür, 2005: 157-158).

Açılan İmam-Hatip Okulları ve bunların açılış amacı ile ilgili olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İLERİ Mecliste sorulan bir soru üzerine 20.12.1952 tarihinde şunları söylemiştir: “5980 sayılı kanuna göre İmam-Hatip Okulları birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıldan ibaret olmak üzere ilköğretim üzerine en az yedi yıl öğrenim veren ve münevver imam-hatip yetiştiren müesseselerimiz olarak şimdilik yedi ilimizde açılmış bulunmaktadır. Bu müessesenin günden güne kemale ereceğine ve hakikaten müspet, münevver din adamlarını yetiştireceğine inanıyor ve üzerinde hassasiyetle çalışıyoruz” diyerek İmam-Hatip Okullarının kaç yıllık ve amacının ne olduğunu belirtmiştir (Ünsür, 2005: 156).

İmam-Hatip Okulları kuruldukları tarihten 1958 tarihine kadar, o zaman adı Özel Okullar Müdürlüğü olan, bugünkü Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’ne bağlanmıştır. 1958 yılında İmam-Hatip Okullarının sayısı on sekize yükselmiştir. Bu okulların kuruluşları şöyledir: 20 Haziran 1953 tarihinde Antalya, Erzurum, İzmir, Tokat; 8 Ağustos 1953 tarihinde Trabzon; 18 Eylül 1953 tarihinde

Çorum, Elazığ, Yozgat; 26 Mayıs 1956 tarihinde Adapazarı; 17 Eylül 1958 tarihinde de Balıkesir ve Burdur İmam-Hatip Okulları açılmıştır (Dinçer, 1974: 97).

İmam-Hatip Okulları 1958 yılından 1961 yılına kadar Orta Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlanmış, bu genel müdürlük tarafından idare edilmiştir. Bu yıllar arasında İmam-Hatip Okullarında bir artma görülmemektedir. Ancak, İmam-Hatip Okullarının sayılarının on dokuzu bulması ve bu arada 7344 sayılı kanunla, Yüksek İslam Enstitülerinin kurulması, Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatında, yeni bir organizasyon ihtiyaç ve zarureti doğurmuştur. Bu ihtiyaç ve zaruret üzerine 10.07.1961 tarih ve 1044 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı emri ile, İmam-Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitülerinin işlerini yürütmek ve bunları idare etmek üzere Din Eğitimi Müdürlüğü kurulmuştur (Dinçer, 1974: 98).

Bundan sonra İmam-Hatip Okulları, halkın yardımı ile açılmaya devam etmiştir. 21 Ocak 1966 tarihinde Denizli, Eskişehir, Kastamonu, Malatya; 17 Ağustos 1966 tarihinde Afyon, Kırıkkale, Kütahya, Merzifon, Niğde, Ordu, Osmaniye; 16 Eylül 1966'da Manisa, Uşak; 8 Ekim 1966'da Gümüşhane; 16 Ağustos 1967 tarihinde Aydın, Bitlis, Edirne, Giresun, Hatay, İzmit, Kırşehir, Mersin, Tekirdağ; 4 Eylül 1967'de Erzincan; 11 Eylül 1967'de Rize; 19 Eylül 1967'de Biga, Bolvadin, Demirci, Develi, Gerede, Karaman; 6 Ekim 1967 tarihinde Doğanhisar; 20 Ağustos 1968'de Adıyaman, Amasya, Bilecik, Boyabat, Çankırı, Kars, Muş, Nevşehir, Siirt, Zonguldak; 14 Temmuz 1969 tarihinde Muğla İmam-Hatip Okulları açılmıştır. Bunlarla İmam-Hatip Okullarının sayısı yetmiş biri bulmuştur (Dinçer, 1974: 98-99).

İmam-Hatip Okulları, açılmadan önce belli bir hazırlık planından geçmediğinden dolayı birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmıştır. İlk yıllarda İmam-Hatip okullarında yeterli sayıda yetişmiş meslek dersleri öğretmeninin olmaması, köylerden gelen öğrencilerin yeme-içme ve barınma problemleri, ders programlarının ağır olması, iyi hazırlanmış ders kitaplarının olmaması ve bina eksikliğinin olması İmam-Hatip Okullarında eğitim-öğretimi olumsuz etkilemiştir (Ünsür, 2005: 170).

İmam-Hatip Okulları'nın açıldığı 1951 yılından itibaren okul ve öğrenci sayısında sürekli bir artış meydana gelmiştir. Bu artışın nedenlerini de söyle sıralamak mümkündür:

- Uzunca bir süreden beri din eğitimi yapılmamış olması ve din hizmetlerinin aksamaması,
- Vatandaşın din kültürünün, yalnızca bu okullarda verildiğine inanması,
- İlk mezunların ve İmam-Hatip Okuluna devam etmekte olan öğrencilerin toplumda kabul görmüş olmaları,
- Politik nedenler; İmam-Hatip Okullarının, zaman zaman politik hesaplar doğrultusunda ele alınması veya halkın politikacılar aracılığı ile hükümete yaptığı baskılar sonucu yeni okullar açılması,
- Çeşitli vakıf ve okul koruma dernekleri kurularak, bu derneklerin çalışmaları sonucu okul binalarının eğitim-öğretime uygun hale getirilmesi,
- 1963-1964 eğitim-öğretim yılından itibaren bu okullara parasız yatılı öğrenci alarak, fakir köy çocuklarına okuma imkânının tanınması,
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun hükümlerinin, İmam-Hatip Okulu öğrencilerine iş sahası açmış olması,
- Yüksek İslam Enstitülerinin 1959'dan itibaren açılmış olması, İmam-Hatip Okulu mezunlarının burada yükseköğrenim görebilmeleri ve mezun oldukları takdirde İmam-Hatip Okullarında ve diğer ortaöğretim kurumlarında kendi alanlarında öğretmenlik yapabilme imkânının sağlanmış olması gibi bütün bu olumlu faktörler 1951-1973 yılları arasında İmam-Hatip Okulları ve öğrenci sayılarının artmasını sağlamıştır (Ünsür, 2005: 172-173).

1.7.5. 1973'ten Günümüze İmam Hatip Liseleri

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle İmam-Hatip Okulları, İmam-Hatip Liseleri şeklinde isimlendirilmiş aynı kanunun 32. maddesinde ise bu okullar şu şekilde tanımlanmıştır: "İmam-Hatip Liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elamanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığınca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır (Ünsür, 2005: 178)." Kanunun yürürlüğe girmesiyle, bütün meslek okullarında olduğu gibi İmam-Hatip Okullarında da nitelik ve nicelik bakımından oldukça hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Böylece, 12 Mart 1971'den sonra birinci

devreleri kapatılarak olumsuz yönde etkilenen İmam-Hatip Okulları, tarihindeki en olumlu gelişmeyi yaşamıştır (Ayhan, 2000: 200).

1985 yılında ilk olarak İstanbul Beykoz'da Almanca yabancı dil ağırlıklı bir Anadolu İmam-Hatip Lisesi açılmıştır. İmam-Hatip Lisesi açılması yasağının ortadan kalkmasından sonra bu okulların sayılarında ve öğrenci mevcudunda ciddi artışlar olmaya başlamıştır. Öyle ki 1995 yılına gelindiğinde okul sayısı 500'ü, toplam öğrenci sayısı da 500.000'i bulmuştu. Bu okullardan mezun olanlar üniversite sınavlarında başarılı oluyorlar ve üniversitelerin çeşitli bölümlerine girebiliyorlardı. Artık devletin her kademesinde İmam-Hatip Lisesi mezunu olan görevlilere rastlamak mümkündü (Cebeci, 2005: 181).

İmam-Hatip Liselerinin ortaöğretim içerisindeki konumu 1996 yılından itibaren çok çeşitli çevrelerce tartışıldı ve birinci devrelerinin kapatılması gündeme geldi. Aslında bu tartışmaların temelini, 15. Milli Eğitim Şurası (13-17 Mayıs 1996)'nda alınan kararlar oluşturmaktaydı. Şura kararlarının “ Orta Öğretim Modeli İlke ve Önerileri” başlığı altındaki önerilerinde, mesleki ve teknik eğitim sisteminin “en az 8 yıllık ilköğretime” dayanması esası kabul edilmiştir (Ayhan, 2000: 382).

Bundan sonra İmam-Hatip Liselerine olan ilgiyi azaltma, bu okullardaki öğrenci sayısını en az düzeye indirmek maksadıyla 1997 yılında çıkarılan 4306 sayılı kanunla sekiz yıllık zorunlu ilköğretim kesintisiz hale getirildi. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı İmam-Hatip Liselerinin yapısını ilk yılı hazırlık olmak üzere 4 yıllık meslek lisesi haline getirip programını yeniden düzenlemiştir (Cebeci, 2005: 182).

Bu yasa değişikliği sonucunda öğrencilerin İmam-Hatip Liselerini tercih etmemesi nedeniyle öğrenci azlığı sorunuyla karşılaşmıştır. Bu durum küçük yerleşim merkezlerinde birden fazla okul açma imkânı olmadığı için Çok Programlı Liselerin açılmasını sağlamıştır. Aynı müdürlüğün yönetiminde ve aynı okulun çatısı altında çeşitli meslek okullarının programları uygulanmaya başlanmıştır. Bunlar genel adıyla Çok Programlı Lise olarak adlandırılmışlardır. İşte bu şekilde açılan ÇPL'lerin müdürlüklerinin yönetim ve denetimleri altında 1998-1999 öğretim yılı itibariyle 1'i Anadolu İmam-Hatip Lisesi programı uygulayan toplam 38 İmam-Hatip Lisesi eğitim-öğretime devam etmiştir.

Malum olduğu üzere 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan MGK toplantısı Türkiye’de pek çok şeyin değışmesine sebep olmuştur. Bu toplantıda alınan karar sonrasında en büyük değışikliğin yaşandığı alanlardan birisi de eğitim alanı olmuştur. İmam Hatip Liselerini olumsuz etkileyen yasal değışiklikler bununla sınırlı kalmamış, 1999 tarihinde bu kez YÖK tarafından yürürlüğe konulan bir uygulama hem bu okullarda okuyan öğrencilere üniversite giriş sınavında katsayı dezavantajını getirmiş, hem de buna bağlı olarak öğrenci sayısının iyice azalmasına yol açmıştır. Bu uygulama ile Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumları mezunlarına 1993 yılında tanınan yükseköğrenime geçişte “eşitlik” statüsü ortadan kaldırılmıştır. Yeni uygulamaya geçirilen alan katsayısı ile meslek lisesi öğrencilerinin “Ağırlıklı Ortaöğretim başarı Puanları” kendi dalları ile bir yüksek öğrenim kurumuna girmek istedikleri zaman 0.8 ile aksi takdirde 0.3 ile çarpılmaya başlandı. Böylece İmam Hatip Lisesi mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışında bir yüksek öğrenim programına girmelerinin yolu kapanmış oldu (Ünsür, 233: 2005).

YÖK daha önce de katsayı problemi ile ilgili katsayıların etkisini azaltıcı, katsayı farkını düşürücü adımlar atmıştı. 2009 yılında yapılan bir düzenleme ile katsayı farkını tümünden kaldırdı. YÖK’ün daha önceki girişimleri Danıştay’dan dönmüştür.

2012 yılı itibarıyla Türk eğitim sisteminde, İmam Hatipleri yakından ilgilendiren önemli ve köklü değışiklikler yaşanmıştır. Bu değışimlerden biri olan ve kamuoyunda *4+4+4 Eğitim Yasası* olarak bilinen 6287 sayılı “*İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun*”, din eğitimi alanında yaşanan en önemli gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

30.03.2012 tarihinde yasalaşan, 6287 sayılı “*İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değışiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle daha öncesinden sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasası nedeniyle kapatılan İmam Hatip Ortaokulları açısından yeni bir dönemin başlangıcının adımları atılmış oldu. Yürürlüğe giren bu yeni yasa ile birlikte ‘222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’, ‘1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’, ‘3308 sayılı Mesleki Eğitimi Kanunu’ ile ‘2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nda birtakım değışiklikler meydana geldi. *4+4+4 Eğitim*

Yasası (6287 Sayılı Kanun değişikliği) ile birlikte ilköğretim ve ortaöğretim şeklinde 2 kademeli olarak uygulana eğitim modeli terk edilerek, her bir kademesi 4 yıl olmak üzere ilkokul, ortaokul ve lise olacak şekilde 3 kademeli bir yapıya geçilmiştir (Bahçekapılı, 2012: 189). Böylelikle İHO'ların bağımsız ortaokul olarak kurulmasının önü açılmış bu hususun mümkün olmadığı yerlerde ise, İHL bünyesinde İHO'ların açılmasına imkân sağlanmışır.

1.8. İmam Hatip Lisesi Yönetmeliklerinde Dindarlık Vurgusu

İmam Hatip Liseleri yönetmeliğinin 5. Maddesinin 1. Fıkrasında Millî Eğitim Bakanlığı'nca açılan ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe hem yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan İmam-Hatip Liseleri, ortaokuldan sonra dört yıl eğitim- öğretim veren, bölge şartlarına ve imkânlarına göre gündüzlü veya yatılı ve gündüzlü olarak karma eğitim ve öğretim yapan okullar olarak tanımlanmışır.

İmam Hatip Liselerinin amacının belirtildiği Madde 6 (1)'de öğrencilerin:

a) “Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirilmesini,

b) Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirilmesini,

c) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak üzere hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını,

ç) Zihninde; insana, düşünceye, özgürlüğe, ahlaka ve kültürel mirasa saygıya dayanan bir anlayışın oluşmasını,

d) İmamlık, Hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetlerin yerine getirilmesi için gerekli olan bilgi ve becerilerin kazandırılmasını,

e) İlgi, istek, yetenek ve başarılarına göre hem mesleğe hem de yükseköğretim programlarına hazırlanmalarını,

f) Yabancı dil öğrenerek alanlarında araştırmacılığa yönelmelerini sağlamaktır.” (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/imamhatliseyon_1.html)

İmam Hatip Lisesi Yönetmeliklerinde dindarlık vurgusuna bakıldığında mesleki dini bilgiyi önceleyen, bu bilgiyi ictimaî alanlarda kullanabilen, yeniliklere, gelişmelere açık olan, milli-manevi kültürel değerleri benimsemiş olan, topluma karşı sorumlu ve duyarlı, bilimsel düşünme gücüne sahip, farklı fikirlere saygılı olan, yasaların belirlemiş olduğu çerçevede din hizmetlerini ifa eden, fiziksel ve ruhsal sağlığı yerinde olan ahlaklı bireylerin yetiştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

1.9. İmam Hatip Lisesi Müfredatında Dindarlık Olgusu

İnsan akıl, irade ve sorumluluk sahibi; düşünen, inanan, üreten, maddi ve manevi yönlerini geliştiren, hayatı anlamlandıran, kendine, ailesine ve topluma faydalı olabilecek bir yapıda yaratılmıştır. Bu yönüyle yeryüzünü imar, inşa ve ıslah etmekle mükelleftir. İnsanlığın tarihi aynı zamanda dinlerin/inançların tarihidir. İnsan fitri özellikleri itibariyle yüce bir varlığa inanma, ona güvenme ve dayanma ihtiyacı hisseder. İnsan âfâkî ve enfusî ayetler üzerinde düşünme ve çıkarım yapma özellikleri neticesinde kâinattaki denge, uyum ve düzeni yaratan bir yüce yaratıcı tasavvuruna ulaşır. Nihayetinde ortak kültürel değerlerin oluşumunda dinin rolünün ortaya konulması, toplumsal uyum ve birliktelik için dinin öneminin kavranılması göz ardı edilemez. Bu anlamda genç kuşaklara kültürün ve ortak değerlerin tam anlamıyla kazandırılması eğitim yoluyla mümkün olur. Sağlıklı bir dinî kültür kazandırma ve dinin farklı yorumlarını birbirinden ayırmayı hedefleyen din öğretimi, genel eğitimin tamamlayıcı bir unsurudur.

Genelde eğitim sistemi özelde de okul, bireylere alternatif eğitim ortam ve imkânları hazırlarken bireyin dinî ihtiyaç ve taleplerini dikkate almalı ve bununla ilgili düzenlemeler yapmalıdır. Bu bağlamda “hem mesleğe hem de yükseköğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları” olan İmam Hatip Hatip Liseleri bu ihtiyaç ve talepleri karşılamada çok önemli bir fonksiyon icra etmektedir.

Din öğretimi hem genel eğitimin önemli ve ayrılmaz bir unsuru hem de din hizmetlerini ifa etme becerisi kazandırma özelliği bakımından mesleki öğretimin önemli bir parçasıdır. Bu bakımdan gerek genel din öğretimi gerekse mesleki anlamda din öğretimi üzerine planlama yapılırken, öğretim programları geliştirilirken bu hususlar göz önünde bulundurulur. Allah ve peygamber sevgisini içselleştiren, dinî ve ahlakî değerleri özümseyen ve bunu hayatıyla bütünleştirebilen, müsamahakâr ama tavizsiz bir kişiliğe sahip, kültür ve değerlerine yabancılaşmayan, dinî bilgileri kaynaklarından araştıran, özgün düşünebilen, seçim yapabilen, yeni bilgilere açık bireyler yetiştirmek din öğretiminin öncelikli hedeflerindendir. Bu bağlamda, dinin bireysel ve toplumsal alanda etkin bir nüfuz alanı bulabilmesi için İmam Hatip Liseleri’nde okutulan dinî içerikli derslerde, dinin pratiğe yansıyan yönü olarak dindarlık öğesinin müfredat programlarına nasıl yansıdığı meslek dersleri olarak adlandırılan öğretim programlarında aşağıda belirtilmek üzere tek tek ele alınmıştır.

İmam Hatip Liselerinde, Temel Dini Bilgiler, Siyer, Kur’an-ı Kerim, Arapça, Fıkıh, Tefsir, Dinler Tarihi, Kelam, Akaid, Hadis, İslam Tarihi, İslam Kültür Medeniyeti, Hitabet ve Meslekî Uygulama dersleri zorunlu dersler olarak okutulmaktadır.

Temel Dini Bilgiler Dersi:

Temel Dinî Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri ”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. İslam dininin iman esaslarını kavraması,
2. İslam dininin temel ibadetlerinin yapıları ve işlevlerini açıklaması,
3. İslam dininin temel ahlaki ilkelerini kavraması,
4. İslam ahlakının kaynağının Kur’an ve sünnet olduğunu fark etmesi,

5. Allah’a, Peygamberimiz’e ve Kur’an-ı Kerim’e karşı sorumluluklarını fark etmesi amaçlanmaktadır.

Siyer Dersi:

Siyer Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. İslamiyet öncesi Arap Yarımadası’nın coğrafi yapısı ile Mekke ve Yesrib’in sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî özelliklerini tanınması,
2. İslam’ın doğru anlaşılmasında Hz. Muhammed’e (s.a.v.) olan ihtiyacı fark etmesi,
3. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberlik öncesi hayatını ve kişilik özelliklerini açıklaması,
4. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamber olduktan sonraki hayatını, Mekke’de ve Medine’de meydana gelen olayları tarihsel bağlamından hareketle bilmesi
5. Peygamberimiz’in (s.a.v.) örnek kişiliğinin bireysel ve toplumsal yönünü kavraması,
6. Peygamberimiz’in (s.a.v.) hayatını bütüncül bir yaklaşımla tanınması amaçlanmaktadır.

Fıkıh Dersi:

Fıkıh Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Fıkıh İlminin Müslümanın gündelik yaşamındaki önemini fark etmesi,
2. Fıkıh ilminin temel ilke ve konularını açıklaması,
3. Fıkıh ilminin tarihî sürecini ve temel kaynaklarını açıklaması,
4. İbadetlerin yapıları ile ilgili hükümleri açıklaması ve ibadetleri uygulaması,
5. Fıkıhın öngördüğü temel hak, hürriyet ve sorumlulukların bilincine varması,
6. Sosyal hayatta kişiyi ilgilendiren meselelere duyarlı olması,

7. Günlük yaşamdaki değişime bağlı olarak ortaya çıkan yeni durumları Kur'an-ı Kerim ve Sünnetin rehberliğinde fıkhi mirasımızdan faydalanarak sistemli ve tutarlı olarak yorumlaması amaçlanmaktadır.

Tefsir Dersi:

Tefsir Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Kur'an-ı Kerim'in okunması, anlaşılması ve kendisiyle amel edilmesi gereken bir kitap olduğunu kavramaları,
2. Kur'an-ı Kerim'in indiği tarihî zemini tanınması,
3. Kur'an-ı Kerim'in ana konularını açıklaması,
4. Tefsirin, Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan bir disiplin olduğunu kavraması,
5. Tefsir kaynaklarından yararlanma yöntemini kavraması,
6. Tefsir ilmi ile diğer temel İslami ve beşerî bilimler arasında ilişki kurması,
7. Kur'an-ı Kerim'in ilke ve değerleriyle hayatına yön vermeye çalışması amaçlanmaktadır.

Dinler Tarihi:

Dinler Tarihi Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Dinler tarihinin yöntem ve amacını kavraması,
2. Din kavramı ve dinler hakkında bilgi sahibi olması,
3. İslam'ın diğer dinler arasındaki yeri ve önemini kavraması,
4. Dinleri, ortaya çıktığı ve yayıldığı coğrafi bölgelere göre tasnif etmesi,
5. Dinleri temel özelliklerine göre (inanç, ibadet, ahlaki öğretiler, semboller vb.) tanıması,
6. Türkiye'deki diğer dinleri ve dinî grupları tanıması,
7. Diğer din mensuplarıyla sağlıklı iletişim kurma ve birlikte yaşama becerisi kazanması,
8. İstismarcı dinî akım ve anlayışları tanıması amaçlanmaktadır

Hadis Dersi:

Hadis Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Peygamberimiz’in (s.a.v.) Kur’an-ı Kerim’deki konumunu kavraması,
2. Hadis ilminin temel kavramlarını bilmesi,
3. Hadis ilminin tarihî süreç içindeki gelişimini kavraması,
4. Hadisleri kaynağına, râvi sayısına ve sıhhat derecesine göre tasnif etmesi,
5. Dinin anlaşılması ve yorumlanmasında hadis ve sünnetin önemini kavraması,
6. Peygamberimiz’in (s.a.v.) sünnetindeki biçim öz ilişkisini kavraması,
7. Güncel olayları hadisler ışığında yorumlaması,
8. Hadislerden ilke ve değerler çıkarması,
9. Hadis metinlerini ve sünneti sağlıklı bir şekilde yorumlayarak mesleklerinde uygulaması amaçlanmaktadır.

Kelam Dersi:

Kelam Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. İnanca ilişkin olgu ve olayları İslam dininin temel kaynakları çerçevesinde değerlendirmesi,
2. Çağımızın inanç problemlerini tevhid ilkesine göre değerlendirmesi,
3. İnanç alanında geçmişteki ile günümüzdeki yorum farklılıklarının ortaya çıkmasının nedenlerini açıklaması,
4. İslam düşüncesinde ortaya çıkan itikadi, siyasi yorumların günümüze nasıl yansıdığını bilmesi,
5. İslam düşüncesinde farklı ekollerin iman, varlık ve bilgi sorunlarına yaklaşımını açıklaması
1. amaçlanmaktadır.

Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersi:

Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersi ile Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri ”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Hitabet ve mesleki uygulamaların din hizmetlerindeki önemini kavraması,
2. Toplumla iletişim kurma becerisi kazanması,
3. Din hizmeti uygulamalarının aşamalarını bilmesi,
4. Farklı mekân ve ortamlarda din hizmeti uygulamalarını usulüne uygun olarak gerçekleştirmesi,
5. İmam hatiplik, müezzinlik, vaizlik/vaizelik ve Kur'an öğreticiliği becerisi kazanması,
6. Din hizmeti uygulamalarını yapmaya istekli olması amaçlanmaktadır.

Akaid Dersi:

Akaid Dersi Öğretim Programı ile 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Din duygusunun fitri bir ihtiyaç olduğunu kavraması,
2. İman esaslarını nasslarla temellendirmesi,
3. İman esaslarını bir bütün olarak içselleştirmesi,
4. İslam akaidinin yalın ve sade bir inanç sistemi olduğunu fark etmesi,
5. Tevhid temelli bir ulûhiyet telakkisine sahip olması amaçlanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim Dersi:

Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde belirtilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri ”ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Kur'an-ı Kerim'in insan hayatındaki önemini fark etmeleri
2. Kur'an-ı Kerim'i doğru, güzel ve etkili okumaları,
3. Bazı sure ve ayetleri tecvid kurallarına uygun olarak ezberlemeleri,
4. Kur'an-ı Kerim'in muhtevası hakkında bilgi sahibi olmaları,

5. Kur'an-ı Kerim'i severek, isteyerek okuma ve bunun yanında anlamaları ve ezberlemeleri amaçlanmaktadır.

İslam Kültür ve Medeniyeti Dersi:

İslam Kültür ve Medeniyeti Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde belirtilen "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri" ne uygun olarak öğrencilerin;

1. İslam kültür ve medeniyetinin doğuşunu, gelişimini ve kaynaklarını bilmesi,
2. İslam kültür ve medeniyetinin temel esaslarını bilmesi,
3. İslam kültür ve medeniyetinde sosyal ve ekonomik hayatı yönlendiren ahlaki ilkeleri, değerleri ve kurumları bilmesi,
4. İslam kültür medeniyetinde şehir ve şehrin kimliğini oluşturan unsurları açıklaması,
5. İslam kültür ve medeniyetinin mevcut durumunu ve yeniden güçlendirilmesi için yapılan çalışmaları fark etmesi amaçlanmaktadır

İslam Tarihi Dersi :

İslam Tarihi Dersi Öğretim Programı ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde belirtilen "Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına ve Temel İlkeleri" ne uygun olarak öğrencilerin;

1. Hz. Muhammed'in yaşamış olduğu toplumu, coğrafî, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve dinî yönlerden ele alması,
2. Mekke ve Medine'de karşılaşılan zorluklar ve bu zorluklarla Müslümanların nasıl mücadele verdiklerini bilmesi,
1. 3.Hulefay-ı Raşidin, Emevî ve Abbasi dönemlerini, İslam'ın Arap Yarımadası dışındaki gelişimini ve Endülüs'te kurulan eşsiz medeniyetini tanıması,
3. Müslüman Türklerin kurmuş olduğu devletleri, diğer taraftan Afrika, Hint Yarımadası, Orta Asya ve Uzak Doğu'da kurdukları devletleri ve medeniyetleri bilmesi amaçlanmaktadır.

Müfredat programlarında; din, salt bir bilgi yığınınından ziyade hayatın her alanını etkileyen bireyle, toplumla iç içe olan, diğer kültür ve medeniyetlerle de etkileşim halinde olan yaratılış amacına uygun olarak kişiyi dünyevî ve uhrevî hayatta iyiliğe, doğruya, güzelliğe sevk eden dinamik bir karakter olarak sunulmuştur. Bu anlamda İmam Hatip Liselerinde Mesleki Din Öğretiminin vizyonu; İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarını içselleştiren, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) model alan, sorgulayan, araştıran ve edindiği bilgilere ek olarak aklını da kullanarak problemlere çözüm üretebilen, ibadetlerle ilgili uygulama becerisine sahip olan, dünya ahiret dengesini kurabilen, İslam'ın temel kaynaklarını tanıyan, topluma din konusunda ışık tutan ve toplumun dinî bilgilerle ilgili ihtiyaçlarına cevap verebilen, diğer dinleri/inançları da kucaklayan bireyler yetiştirmektir. (<http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>).

2. BÖLÜM: METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu son dönemlerde akademide çokça tartışılan ve modern bir tipoloji olarak formüle edilen kent dindarlığının İmam Hatip Liselerinde nasıl algılandığına ilişkin bir çerçeveden ibarettir. Başka bir ifade ile bu çalışmanın konusunu kent dindarlığı bağlamında İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde dindarlık olgusu oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Amacı

İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Dindarlık Olgusu konulu tez çalışmasında şunlar amaçlanmaktadır:

- Örgün eğitim- öğretim kurumları içerisinde yer alan İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dindarlık eğilimlerini ortaya koymak,
- İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durumlar bakımından dindarlıklarına etki eden faktörleri sebep sonuç ilişkisi içinde değerlendirmek,
- İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dindarlık eğilimlerini kent dindarlığı açısından değerlendirmektir.

2.3. Araştırmanın Önemi

İmam Hatip Liseleri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların önemli bir kısmı ya bu okullardaki eğitim- öğretim sürecine yönelik değişik konuları ele almakta ya da bu okullarla ilgili tarihsel süreci işlemektedir. Dini eğitim ve öğretimin ağırlıklı olarak verildiği İmam Hatip Liselerinde dinin bir yansıması olarak dindarlık gibi önemli bir faktörün bu okullarda ne düzeyde olduğunu göstermesi açısından literatürde böyle bir başlık altında yeterli derecede çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir. İmam Hatip Liselerinde din eğitimi-öğretimi ve dindarlık arasındaki korelasyonun pratikte nasıl algılandığı ve pratiğe aktarıldığında hangi faktörlerin etkili olduğunu bilimsel verilerden hareketle ele almak bu çalışmanın

özgün yanını oluşturmaktadır. Çalışmamızın Din Sosyolojisi alanına katkısına baktığımızda ise;

Din, modernleşme teorilerinde insanın hükmettiği alanlar arttıkça zayıflayacağı beklentisi oluşturulan bir fenomen olarak algılanmaktaydı. Fakat tarihin ilk dönemlerinden bu yana din, insan hayatındaki önemini kaybetmemiştir. Din, diğer toplumsal kurumların düzenini, sürekliliğini sağlamaya çalıştığı gibi tarih boyunca eğitim ile de yakından ilgilenererek eğitim faaliyetlerini düzenlemeye çalışmıştır. Din Sosyolojisi açısından eğitim ve din/dindarlık ilişkisine bakıldığında yapılan araştırmalarda öğrenim düzeyi düştükçe dindarların oranında bir artış; buna karşın öğrenim düzeyi arttıkça da dindarların oranında bir azalmanın olduğu bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma, İmam Hatip Liselerinde din ve dindarlık olgusu değerlendirilirken ve bir din eğitimi/öğretimi planlaması yapılırken göz önünde bulundurulması gereken önemli bilgiler sunmaktadır. Bunun yanı sıra İmam Hatip Okullarını/Liselerini konu alan sosyolojik nitelikli çalışmaların çoğu İlahiyat Fakültelerindeki Din Sosyolojisi bilim dalından ziyade üniversitelerin Sosyoloji bölümlerinde ve farklı alanlarda yapılmaktadır. Bu çalışma, İmam Hatip Liselerine devam eden kız ve erkek öğrencilerin dini inançlarının ve bu inançtan kaynaklanan eylemlerin gündelik yaşama nasıl bir katkı sağladığını görme, bu okullar hakkında yorumda bulunurken bilimsel verilerden hareket etme olanağı ve İmam Hatip Liseleri ile ilgili Din Sosyolojisi literatürüne küçük de olsa bir katkı sunma açısından önem arz etmektedir.

2.4. Araştırmanın Problemleri

Din ve eğitimin dinamik bir karaktere sahip olan etkileşimi çerçevesinde modern bir dindarlık tipolojisi olarak kent dindarlığının formlarından biri olan İmam Hatip Liselerinde, dindarlık eğilimlerini kırsal dindarlık ve kent dindarlığı açısından değerlendirmek çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda örneklem olarak alınan İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. ve 12. sınıfta okuyan öğrenciler dikkate alınarak şu problemlere cevap aranacaktır:

- İsmail Kaya İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dindarlık eğilimlerinin şekillenmesinde belirleyici olan faktörler nelerdir?
- Cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik gibi faktörlerin İmam Hatip Liseleri öğrencilerinin dindarlıklarına etkisi ne düzeydedir?
- Toplumsal çevrenin dini özellikleri, kişinin dindarlık düzeyini biçimlendirici bir özellik göstermekte midir?
- Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini tercih etmelerine etki eden faktörler nelerdir?
- İmam Hatip Liselerini tercih eden öğrencilerin aileleri, dindar aileler midir?
- İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra yüksek din öğrenimi görme isteği, öğrencilerin gelecek planları arasında yer almakta mıdır?
- İmam Hatip Lisesinde okumaktan memnun olma ya da memnun olmama nedenleri nelerdir?
- Öğrenciler İmam Hatip Lisesi'ne gelmeden önce dini bilgi almışlar mıdır? Dini bilginin kaynakları nelerdir?
- Cemaatlerin/tarikatların İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerindeki etkisi hangi düzeydedir?
- Sosyo-kültürel ilişkilerin şekillenmesinde İmam Hatip Liselerinin etkisi var mıdır?
- Din eğitimi, dinin sosyolojik yaşamsal alanına ne düzeyde etki etmektedir?
- İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde hakim olan dindarlık tipolojisi kırsal dindarlık bağlamında mı yahut kent dindarlığı bağlamında mı ele alınmalıdır?

2.5. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Konya'daki İmam Hatip Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Bu araştırma kullanılan anket soruları 11. ve 12. sınıf düzeylerine uygun olduğundan evreni temsil eden bir örneklem alınmıştır. Bu araştırmanın örneklemine İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan 11. ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Ankete 9. ve 10. sınıfların dahil edilmemesinin nedenleri arasında, öğrencilerin ortaokuldan hemen sonra yeni bir okul ortamına geçişi, okula

henüz uyum aşamasında olmaları bu anlamda anketteki sorulara sağlıklı cevap veremeyecekleri düşüncesi ve İmam-Hatip Lisesi müfredatının tam anlamıyla bu sınıf düzeylerinde verilmemesi gibi faktörler yer almaktadır. 11. ve 12. Sınıf öğrencilerinde İmam Hatip müfredatının belli bir altyapıya ulaşması, bu sınıflarda okuyan öğrencilerin okul içi ve okul dışı faaliyetlerde daha etkin rol alarak günlük yaşam ve din konuları üzerinde daha sağlıklı bir muhakeme yapacakları düşüncesiyle anket soruları 11. ve 12. sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmıştır. Anket soruları okul idaresinden izin alınarak uygun derslerde ders öğretmenleriyle okulda o gün mevcut olan bütün 11. ve 12. sınıf öğrencileri üzerinde uygulanmıştır.

2.6. Veri Toplama Teknikleri ve Analiz

Din sosyolojisi, dinin toplumsal boyutunu, sosyal gerçeklik olarak ele alıp incelerken genel sosyolojinin yöntem ve tekniklerinden yararlanır. Başka bir deyişle din sosyolojisi, sosyolojinin yöntem ve yaklaşımlarının dini-sosyal alana uygulanmasıdır. Sosyolojinin öteki alanlarında olduğu gibi, din sosyolojisi alanında da bir araştırma sürecini, Karasar; “tanımlama-doğrulama-raporlaştırma” şeklinde üçlü bir özlü yaklaşım perspektifinde ortaya koymaktadır (Karasar, 1984: 14).

Din Sosyolojisinde öncelikli olarak araştırmanın, amacına uygun biçimde gerçekleştirilmesi için belli bir yaklaşım modeline oturması gerekir. Din Sosyolojisi araştırmalarında nitel ve nicel yaklaşım modellerinden yararlanıldığı gibi, bunları birlikte kullanmak suretiyle de bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmektedir (Günay, 2012: 154).

Sosyologun laboratuvarı toplumdur ve inceleme konusu olan toplumun dini yaşayışı ve olgularının sosyolojik tetkikinin önemli bir adımı, onların kendi ortamında gözlemlenmesi, sonra da doğru bir portresinin çizilmesinden geçmektedir. Bu anlamda Din Sosyolojisi’nde kullanılan tekniklerden biri de dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılan *gözlem* tekniğidir. Din Sosyolojisi çalışmalarında kullanılan başlıca gözlem teknikleri ise; örnekleme, monografi, istatistik, örnek olay incelemesi, mülâkatlar, kanaat testleri, sondaj, katılma tekniği ve alan araştırmasıdır. Bilimsel gerçeğe erişmede gözlem yani niteleme tek başına yeterli değildir, nihayet bilimsel hipotezlerin deneysel araştırmalarla kontrol edilebilmesi için *karşılaştırma* yapılması

gereklidir. Deneysel bir bilim olan din sosyolojisi alanında doğru deneyler yapmak, karşılaştırmalarla mümkün olur. Din Sosyolojisi’nde incelenen olayın gözlemlenmesi ve karşılaştırılmasından sonra açıklama ile sonuçlanması gerekir.

Araştırma konusu ile ilgili birtakım soruları içeren, geniş topluluklar üzerinde uygulama imkanı veren Din Sosyolojisi’nde kullanılan önemli bir teknik de “anket”tir. Din Sosyolojisi’nde ayrıca mülakat ve tarihi yöntem teknikleri de araştırmalarda kullanılmaktadır. Dinî olayları sosyolojik bir yaklaşım perspektifinden incelerken değer yargılarına dayanmaktan kaçınmak, kişisel görüş ve anlayışları bir yana bırakarak objektif bir yol tutmak ve empirik toplumsal gerçeğe dayanmak gibi son derece önemli olan ilkeler de deneysel bir bilim olan Din Sosyolojisi’nin araştırmalarda başvurduğu yöntemler arasındadır (Günay, 2012: 156).

Araştırmamızda nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Anket tekniği ile toplanan veriler kullanılmıştır. Öğrencilerin düşünce ve fikirlerini daha rahatça ifade edebileceği düşüncesi, çalışmamızda anketi tercih etmede en temel nedenlerden biri olmakla; anket tekniğinin geniş bir kitleden, çok miktarda verinin kısa zamanda elde edilmesi, herkese aynı soruların sorularak cevapların belli sınırlar içerisinde toplanabilmesi ve bütün bu hususların yanında gizliliğin korunması gibi avantajları nedeniyle anket tekniğini tercih etmiş bulunmaktayız. Anket formunun oluşturulması ve geliştirilmesi aşamalarında ise özgünlüğü esas almakla birlikte tez danışmanının katkılarıyla ve başka araştırmacılar tarafından hazırlanıp uygulanan anketlerden de faydalanılarak veri toplama aracı oluşturulmuştur.

Araştırmada katılımcıların dinsel ibadet ve tutumlara ilişkin görüşlerini ölçmek için 1 adet form ve 1 adet ölçek kullanılmıştır. Anket formu toplam 57 sorudan ve 5 bölümden oluşmaktadır. Ankette, öğrenciler için daha hızlı cevaplayacakları ve onlar tarafından daha çok benimseneceği düşüncesiyle daha çok kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir. Bazı sorular da öğrencilerin fikirlerini ve düşüncelerini daha rahat ifade edebilmeleri ve anket verilerinin zenginleştirilmesi amacıyla açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Bu soruların altına, ilave ettiğimiz ve verilen cevapların gerekçelerini tespit etmek amacıyla, “Başka,” “çünkü ” gibi ucu açık sorulara da yer verilmiştir. Öğrenciler anket formlarını, bir ders saati içerisinde doldurmuşlardır. Anketi toplam 108 öğrenci cevaplandırmış olup 108 anket formu da

değerlendirme kapsamına alınmıştır. Değerlendirmeye tabi tutulan anketlerdeki sorulara verilen cevaplar, tek tek incelenmiş, dikkatli bir şekilde okunmuştur. Anketlerden çıkan verilerin amaca uygun olup olmadığı tek tek kontrol edilerek tasnif edilmiş, daha sonra bilgisayara aktarılmıştır. Anket verileri, inceleme ve yorum yapabilme amacıyla SPSS 21 programı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerle ilgili sayısal değerler tablolar halinde gösterilmiştir.

Verilerin SPSS 21 programı ile analiz edildiği araştırmada, örneklem grubunda yer alan öğrencilerin demografik özellikleri, İmam Hatip Lisesi algıları ve dinsel algıları frekans ve yüzde ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin dinsel ibadet ve tutum ölçeklerindeki her bir maddeye ilişkin tutumları frekans ve yüzde dağılımının yanı sıra aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak betimlenmiştir. Dinsel ibadet ve tutum ölçeğine ait ortalama puanların çalışanların demografik özelliklerine göre karşılaştırılmasında verilerin dağılımı non parametrik (normal olmayan dağılım) olduğundan (iki grup için) Mann-Whitney U ve (üç ve daha fazla grup için) Kruskal-Wallis H testi analizi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis H testi analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık gösteren sonuçlarda anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek adına, Mann-Whitney U testleri kullanılmıştır.

2.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın çalışma grubu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Konya ili Selçuklu ilçesindeki İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesinde okuyan 11. ve 12.sınıfta bulunan 108 öğrenci ile sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışma sonucunda ortaya çıkacak sonuçlar bütün İmam Hatip Lisesi öğrencileri için genellenemez. Ancak bir yol gösterici olabilir ve bir bakış açısı geliştirmede örnek teşkil edebilir. Araştırma, anket çalışmasına katılan öğrencilerin verdikleri cevapların doğru ve samimi olduğu varsayımıyla sınırlıdır. Yine bu araştırma, belli bir zaman diliminde yapıldığından dolayı düşünce ve tutumların zamanla değişebileceği düşüncesinin gereği olarak yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

2.8. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar

Türü ve niteliği ne olursa olsun bütün çalışmalarda bilinen bir gerçek vardır ki o da, her araştırmacının çalışma süresince belli düzeylerde problemlerle karşı karşıya kaldığıdır. Kuşkusuz ben de çalışmamın teorik ve pratik (uygulama) kısmında birtakım zorluklar yaşadım. Bunları maddeler halinde belirtecek olursam;

- Öncelikle üzerinde çalıştığım konunun Türkiye’de 2010’lu yıllarda gündeme gelen, yeni sayılabilecek bir konu olması dolayısıyla bu anlamda sınırlı kaynaklar üzerinden çalışmamı yürütmek zorunda kaldım.
- Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi’nde bulunan, çalışmama ışık tutabileceğine inandığım bazı tezlerin erişimine izin verilmemesi yine aynı şekilde karşılaştığım diğer bir problem olmuştur.
- Veri toplama aracı olarak anket tekniğini uyguladığım esnada, “Okulumuza belli aralıklarla anketörler gelmektedir, fakat biz, üzerimizde uygulanan, veriler elde edilen anketler hakkında sonraki aşamalarda bilgi sahibi olmuyoruz” diyerek ilk etapta ankete katılmak istemediklerini ifade eden öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra öğrencilerin ankete katılımları sağlanmıştır.
- 11. Sınıfta bulunan bazı öğrencilerin anketteki birkaç soruyu anlamadıkları ve öğrencilerin açık uçlu sorulara yeterli düzeyde, tatmin edici cevaplar vermediği gözlemlenmiştir.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma alanı olarak İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi'ni tercih etmemin nedeni çalışmamın uygulama sürecinde bu okulda görev yaptığım içindir. Anketi uygulamış olduğumuz İsmail Kaya İmam Hatip Lisesi 2013 yılında eğitim-öğretim faaliyetine katılmıştır. 2016-2017 eğitim ve öğretim yılı itibarıyla 40 öğretmeni ve 620 öğrencisi vardır. Okula gelen öğrencilerin tamamına yakını şehir merkezinde ikamet etmektedir. Araştırmanın bu bölümünde geliştirilmiş olan ölçme araçlarından elde edilen verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgular ve yorumlar sunulmuştur.

3.1. Araştırma Kapsamındaki Katılımcıların Kişisel Özellikleri

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Kişilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sayı	Yüzde(%)
Erkek	78	72,2
Kız	30	27,8
Toplam	108	100,0
Yaş	Sayı	Yüzde(%)
16	22	20,4
17	65	60,2
18	21	19,4
Toplam	108	100,0
Sınıf	Sayı	Yüzde(%)
11. sınıf	76	70,4
12. sınıf	32	29,6
Toplam	108	100,0
Ailenin Geliri	Sayı	Yüzde(%)
Çok iyi	4	3,7
İyi	45	41,7
Orta	51	47,2
Düşük	5	4,6
Çok düşük	3	2,8
Toplam	108	100,0
Annenin Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde(%)
Okur-yazar değil	4	3,7
Okur-yazar	3	2,8
İlkokul	51	47,2
Ortaokul	28	25,9
Lise ve dengi okul	15	13,9
Yüksek okul/ üniversite	7	6,5

Toplam	108	100,0
Babanın Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde(%)
İlkokul	30	27,8
Ortaokul	27	25,0
Lise ve dengi okul	28	25,9
Yüksek okul/üniversite	23	21,3
Toplam	108	100,0
İlköğretimi Bitirdiğiniz Yerleşim Birimi	Sayı	Yüzde(%)
Belde/ kasaba	11	10,2
İlçe	11	10,2
Şehir	86	79,6
Toplam	108	100,0
Şuan İkamet Edilen Yer	Sayı	Yüzde(%)
Ailemin Yanında	103	95,4
Özel Yurtta	5	4,6
Toplam	108	100,0

Araştırmaya katılan kişilerin sosyo demografik özelliklerinin dağılımları incelendiğinde; %72,2' si bay, %27,8' i bayan, %20,4' ü 16, %60,2' si 17, %19,4' ü 18 yaşında oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların %70,4' ü 11. Sınıfta, %29,6' sı 12. Sınıfta eğitim görmekte, %3,7' si çok iyi, %41,7' si iyi, %47,2' si orta, %4,6' sı düşük, %2,8' i çok düşük olarak ailenin gelir durumu belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki kişilerin annenin eğitim durumu incelendiğinde %3,7' si okuryazar değil, %2,8' i okuryazar, %47,2' si ilköğretim, %25,9' u ortaokul, %13,9' u lise ve dengi okul, %6,5' i yüksek okul / üniversite mezunu, babanın eğitim durumu incelendiğinde %27,8' i ilköğretim, %25' i ortaokul, %25,9' u lise ve dengi okul, %21,3' ü yüksek okul/üniversite olarak belirlenmiştir. Katılımcıların ilköğretimi bitirdiği yerleşim birimi dağılımı incelendiğinde %10,2' si belde/kasaba, %10,2' si ilçe, %79,6' sı şehir, şuan ikamet edilen yer dağılımı incelendiğinde %95,4' ü ailemin yanında, %4,6' sı özel yurttan olarak belirlenmiştir.

Tablo 1'deki verilerden hareketle şunlar söylenebilir: Erkek öğrencilerin sayısının kız öğrencilerden fazla çıkması tamamen rastlantısalıdır. Ailelerin büyük çoğunluğunun alt ve orta gelire sahip oldukları görülmüştür. Genel olarak ebeveynlerin eğitim seviyesi düşük olmakla birlikte babaların eğitim seviyesinin annelere göre yüksek olması geleneksel Anadolu aile yapısıyla uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

3.2. Katılımcıların İmam Hatip Liseleri Algısı

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Kişilerin İmam Hatip Liseleri Algısı

İmam Hatip Lisesine gelmeniz nasıl gerçekleşti?	Sayı	%
Kendi isteğimle	43	39,8
Anne babamın isteğiyle	41	38,0
Başka	24	22,2
Toplam	108	100,0
İmam Hatip Lisesinden önce din eğitimi aldınız mı?	Sayı	%
Evet	99	91,7
Hayır	9	8,3
Toplam	108	100,0
Eğitim aldıysanız nereden aldınız?	Sayı	%
Anne ve babadan	39	22,4
Diğer akrabalarından	6	3,4
Cami ve Kur' an kursu	92	52,9
Dini kitaplardan	25	14,4
Katıldığım dini gruplardan	12	6,9
Toplam	174	100,0
İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra yüksek din eğitimi almak istiyor musunuz?	Sayı	%
Evet	22	20,4
Hayır	86	79,6
Toplam	108	100,0
İmam Hatip Lisesinde öğrenim gördüğünüz için memnun musunuz?	Sayı	%
Çok memnunum	12	11,1
Memnunum	53	49,1
Memnun değilim	12	11,1
Hiç memnun değilim	9	8,3
Fikrim yok	22	20,4
Toplam	108	100,0
İmam Hatip Lisesinde öğrenim görmekten “memnunum” çünkü	Sayı	%
Bu okulda dini bilgiler veriliyor	30	46,2
Bilgili ve dini hizmetleri yürütebilecek bir şekilde bizi yetiştiriyorlar	33	50,8
Tam istediğim gibi bir eğitim veriliyor	2	3,1
Toplam	65	100,0
İmam Hatip Lisesinde öğrenim görmekten “memnun değilim” çünkü	Sayı	%
Öğretmenlerin sert tutumu	2	15,4
Derslerin ağır oluşu	6	46,2
Arkadaşların yanlış tutumu	1	7,7
İdarenin yanlış tutumu	4	30,8
Toplam	13	100,0

Araştırma kapsamındaki kişilerin İmam Hatip Lisesi algıları dağılımı incelendiğinde; %39,8' si kendi isteğimle, %38' i anne babamın isteğiyle, %22,2' si başka kişilerde İHL'ye gelmelerinin nedeni belirlenmiştir. Katılımcıların imam hatip lisesinde önce din eğitimi alma durumu incelendiğinde %91,7' si evet, %8,3' ü hayır olarak belirlenmiştir. Katılımcıların din eğitimini nereden aldıkları incelendiğinde

%22,4' ü anne ve babadan, %3,4' ü diğer akrabalarından, %52,9' u cami ve Kur'an kursundan, %14,4' ü dini kitaplardan, %6,9' u katıldığım dini gruplardan olarak belirlenmiştir (Çoklu yanıt olduğundan toplam değer 108' den fazla çıkmıştır). Araştırmaya katılan kişilerin %20,4' ü imam hatip lisesini bitirdikten sonra yüksek din öğrenimi görmek istediği, %79,6' sı hayır; İmam Hatip Lisesinde öğrenim görmekten memnun olma durumu incelendiğinde %11,1' i çok memnun, %49,1' i memnunum, %11,1' i memnun değilim, %8,3' ü hiç memnun değilim, %20,4' ü fikrim yok olarak belirlenmiştir. Katılımcıların İmam Hatip Lisesinde öğretim görmekten neden memnun olduğu incelendiğinde %46,2' si bu okulda dini bilgiler veriliyor, %50,8' i bilgili veya dini hizmetleri yürütebilecek bir şekilde bizi yetiştiriyorlar, %3,1' i tam istediğim gibi bir eğitim veriliyor olarak belirlenmiştir. Katılımcıların İmam Hatip Lisesinde öğretim görmekten neden memnun olmadıkları incelendiğinde %15,4' ü öğretmenlerin sert tutumu, %46,2' si derslerin ağır oluşu, %7,7' si arkadaşların yanlış tutumu, %30,8' i idarenin yanlış tutumu olarak belirlenmiştir.

Tablo 2'deki veriler öğrencilerin İHL'yi tercih etme nedenleri arasında kendi tercihlerinin yansırı ailenin de önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Kuşkusuz sonucun bu şekilde olmasında ailelerin, İHL müfredatının ve ortamının daha iyi olduğu, öğrencilerin bu okullara gelerek daha ahlaklı bir şekilde yetişeceği düşüncesi yer almaktadır. İHL'den önce din eğitimini büyük oranda camilerden ya da Kur'an Kurslarından alan öğrencilerden yine büyük çoğunluğunun İHL'yi bitirdikten sonra yüksek din eğitimini almak istemediklerini belirtmeleri çarpıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Katılımcıların Dinsel Algıları

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Kişilerin Dinsel Algıları

Anne babanın dini yaşayış durumları nasıldır?	Sayı	Yüzde(%)
Dini inancı oldukça güçlüdür, ibadetlerini yapar	85	78,7
Dini inancı vardır, ibadetlerini bazen yapar	23	21,3
Toplam	108	100,0
Arkadaş seçiminde dindarlığın rolü var mıdır?	Sayı	Yüzde(%)
Evet	58	53,7
Hayır	21	19,4
Kararsızım	29	26,9
Toplam	108	100,0
Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu?	Sayı	Yüzde(%)
Evet	95	88,0
Hayır	6	5,6
Kararsızım	7	6,5
Toplam	108	100,0
İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü bir dindarlık profiline sahip olma durumu	Sayı	Yüzde(%)
Çok katılıyorum	3	2,9
Katılıyorum	30	28,6
Katılmıyorum	29	27,6
Hiç katılmıyorum	20	19,0
Fikrim yok	23	21,9
Toplam	105	100,0

Araştırma kapsamındaki kişilerin dinsel algıları incelendiğinde; anne babanın dini yaşayış durumları dağılımlarına göre %78,7' sinin dini inancı oldukça güçlüdür, ibadetlerini yapar, %21,3'ünün dini inancı vardır, ibadetlerini bazen yapar olarak belirlenmişken %53,7' si arkadaş seçiminde dindarlığın rolü olduğunu, %19,4'ü arkadaş seçiminde dindarlığın herhangi bir rolü olmadığını, %26,9' u kararsız

oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların dini kuralların yaşayışı tutum ve davranışları etkileme durumu dağılımı incelendiğinde %88' i evet, %5,6' sı hayır, %6,5' i kararsızım olarak belirlenmiştir. Katılımcıların İmam hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü bir dindarlık profiline sahip olduklarını düşünme durumu incelendiğinde %2,92 u çok katılıyorum, %28,6' sı katılıyorum, %27,6' sı katılmıyorum, %19' u hiç katılmıyorum, %21,9' u fikrim yok olarak belirlenmiştir.

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde, örneklemin gerek ebeveylelerinin dini inanç noktasında güçlü bir profil sunmaları gerekse de kendilerinin tutum ve davranışlarında dini, referans almaları bize dinin hala merkezi bir konumda yer aldığını göstermektedir. İHL'den mezun olan öğrencilerin güçlü bir dindarlık profiline sahip olduğuna katılmayanların ve bir fikri olmayanların yüzdelerinin önemli bir oranı (68,5) teşkil etmesi dikkat çeken bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

İmam Hatip Liselerini niteliksel ve niceliksel olarak önceki yıllarla kıyasladığımızda günümüzde İHL'lerin durumunun iç açıcı olmadığı görülmektedir. Bunun nedenleri arasında öncelikle herhangi bir elemeye tabi tutulmadan niceliksel artışa izin verilmesi ve sonucunda lisede okumak üzere hiçbir yere yerleşemeyen her türden öğrencinin son çare olarak İHL'lere gelmesinin dindarlık profili üzerinde olumsuz etki yaratmasının katılımcıların verdikleri olumsuz cevaba etkisi olarak değerlendirilebiliriz. Bir diğer neden olarak da özellikle dini temsil eden makamların ve dini meselelerde itibar edilen birçok ismin itibar erozyonuna uğramasının katılımcıların bu yönde bir fikir beyan etmesinin nedenleri olarak görebiliriz. Bu anlamda toplumda da benzer bir anlayışın var olduğu söylenebilir. Öyle ki dindar insanlar tarafından yapılan bir ankette şu soruya verilen cevabın oranı durumun vehametini göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir. Katılımcılara “Dindar olmak ahlaklı olmayı gerektirir mi?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %70'i ‘hayır gerektirmez’ cevabını vermiştir.

<http://www.karar.com/yazarlar/elif-cakir/dindar-olmak-ahlakli-olmayi-gerektirir-mi-3981>)

Tablo 4: Normallik Testi

		Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
		Statistic	Df	Sig.	Statistic	df	Sig.
İbadet Tutumlar	ve	0,135	108	0,000	0,760	108	0,000

Yapılan normallik testi sonucunda (Kolmogorov-Smirnov) verilerin normal dağılımdan gelmediği ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Yapılan analizlere bu sonuca göre parametrik olmayan testlerle devam edilmiştir.

3.4. Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Görüşleri

Bu başlık altında ibadet ve tutumlar algı düzeylerine ilişkin; aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine göre analiz edilmiş, bulgular betimlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 5: Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Alt Boyutuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman	Diğer	$\bar{X}$	s.s.
Namazımı sürekli kılarım	f	16	83	4	5	1,98	0,61
	%	14,8	76,9	3,7	4,6		
Ramazan ayı boyunca orucumu tutarım	f	101	5	1	1	1,09	0,39
	%	93,5	4,6	,9	,9		
Maddi durumum elverirse Hacca gitmek isterim	f	101	1		4	1,12	0,58
	%	93,5	,9		3,7		
Nafile ibadet etmeye ve dua etmeye özen gösteririm	f	18	73	15	2	2,00	0,61
	%	16,7	67,6	13,9	1,9		
Ramazan ayı dışında sünnet olan diğer oruçları tutarım	f	6	57	38	7	2,42	0,69
	%	5,6	52,8	35,2	6,5		
Kur'an-ı Kerim'i okurum	f	51	54	1	1	1,55	0,57
	%	47,7	50,5	,9	,9		
Cemaatle namaz kılarım	f	12	82	12	1	2,01	0,51
	%	11,2	76,6	11,2	,9		
Camide ya da cami dışında yapılan dini sohbetlere katılırım	f	18	60	27	3	2,13	0,71
	%	16,7	55,6	25,0	2,8		
Davranışlarımı Allah'ın beni her yerde gördüğü bilinciyle yapmaya gayret ederim	f	65	40	1	1	1,42	0,56
	%	60,7	37,4	,9	,9		
Ölen kişinin ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gerektiğine inanırım	f	86	13	4	5	1,33	0,76
	%	79,6	12,0	3,7	4,6		
Cuma günleri cuma namazını kılmak için camiye giderim (kız öğrenciler cevap verecek)	f		2	23	5	3,10	0,48
	%		1,9	21,3	4,6		
Ortalama =1,83							

Tablo 5'te yer alan ibadet ve tutum ölçeği algısı incelendiğinde, ibadet ve tutum algılarının orta düzeyde ($\bar{X} = 1,96$) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların ibadet ve tutum ölçeğine ait en yüksek algıya sahip maddenin “Ramazan ayı boyunca orucumu tutarım” ($\bar{X}=1,09$) maddesi iken en düşük algıya sahip maddenin “Cuma günleri cuma namazını kılmak için camiye giderim (kız öğrenciler cevap verecek)” ($\bar{X}=3,10$) olduğu belirlenmiştir.

Kişilerin dindarlığının tespit edilmesinde inanç ile ilgili tutumlara ek olarak ibadetlerin yerine getirilme düzeylerinin de ölçülmesi önemli bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan tablo 5'teki verilerden hareketle katılımcıların özellikle Ramazan orucu ibadetinden taviz vermedikleri, Hacc ibadetini yerine getirmek istedikleri çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Buna karşılık İslam dininde en önemli ibadet olan namaz ibadetinin İHL öğrencilerinde oransal olarak düşük seviyede yerine getirildiği görülmektedir.

Kültürel (halk) İslamın uygulamaları arasında gördüğümüz “ölen kişinin ardından hatim ya da mevlit okutulması” geleneğine olan inancın İHL öğrencilerinde de yüksek bir oranı teşkil etmesi çarpıcı bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kız öğrencilere yönelik sorulan “Cuma günleri Cuma namazı kılmak için camiye giderim” sorusuna aldığımız cevap beklentimiz yönünde ortaya çıkan bir sonuç olmuştur. İslam dininde kadınların Cuma namazı kılamayacağı yönünde herhangi bir yasak yok iken İHL'de okuyan kız öğrencilerin neden camiye gitmedikleri üzerinde durulması gereken bir konudur. Şüphesiz bunun en önemli nedenleri arasında toplumun böyle bir duruma alışık olmadığı, erkek egemen kültürün özellikle camilere hakim olması ve belki de cami binalarının bu anlamda kadınlara hizmet yönündeki eksiklikleri sayılabilir.

Tablo 6: Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Alt Boyutuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman	Diğer	$\bar{X}$	s.s.
Günah işlediğim zaman Allah'tan af dilerim	F	69	37	1	1	1,38	0,56
	%	63,9	34,3	,9	,9		
İnancıma göre hareket etmediğim zaman içimde bir huzursuzluk duyarım	F	80	23	4	1	1,31	0,59
	%	74,1	21,3	3,7	,9		
Yanlış dini tutum ve davranışlarımı düzeltmeye çalışırım	F	68	36	2	1	1,40	0,58
	%	63,6	33,6	1,9	,9		
İnsanları iyiliğe yönlendirip onları kötülükten uzaklaştırmaya çalışırım	F	50	55		2	1,57	0,60
	%	46,7	51,4		1,9		
Dini kimliğim ve inancım üzerinde düşünür ve sorgulama yaparım	F	38	64	4	2	1,72	0,62
	%	35,2	59,3	3,7	1,9		
Çok sıkıntılı bir durumla karşılaştığımda hemen bildiğim sureleri/duaları okurum	F	75	27	3	1	1,33	0,58
	%	70,8	25,5	2,8	,9		
Çok sıkıntılı bir durum yaşadığımda sadaka veririm	F	16	71	16	5	2,09	0,69
	%	14,8	65,7	14,8	4,6		
Çok sıkıntılı bir durum yaşadığımda ailemden muska yaptırmasını isterim	F	4	12	79	12	2,92	0,60
	%	3,7	11,2	73,8	11,2		
Dilenciye para veririm	F	9	62	31	5	2,29	0,68
	%	8,4	57,9	29,0	4,7		
Okul dışında cemaat etkinliklerine katılırım	F	11	36	56	5	2,50	0,74
Okul dışında derneklerin/ tarikatların/ cemaatlerin düzenlemiş olduğu dini etkinliklere katılırım	%	10,2	33,3	51,9	4,6		
Başıma kötü bir şey geldiğinde Allah'a tevekkül eder ve bu olaya sabrederim	F	54	45	4	3	1,58	0,70
	%	50,0	41,7	3,7	2,8		
Ortalama =1,82							

Tablo 6'dan hareketler ulaştığımız sonuçlar ışığında şunları rahatlıkla ifade edebiliriz; öğrencilerin tövbe etme oranlarının yüksek olduğu, dine aykırı hareket ettikleri zaman huzursuz oldukları, dine aykırı davranışların düzeltilmesi yönünde çabalarının olduğu, sıkıntılı herhangi bir durumla karşılaştıklarında sureleri ve duaları sığınılacak limanlar olarak gördükleri, hayatlarında tevekkül ve sabıra yer verdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 6'daki verilerden hareketle üzerinde durulması gereken en çarpıcı sonuç; öğrencilerin %51,9'u "okul dışındaki cemaat etkinliklerine katılmadıklarını" ifade etmiştir. Çok açıktır ki sonucun bu şekilde olması Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da gerçekteşen hain darbe girişimi nedeniyledir ve bu durum öğrencilerin cemaat algılarının değişmesine neden olmuştur. Ancak diğer taraftan cemaat/tarikat etkinliklerine katılımın oranının orta düzeyde olduğunu görmekteyiz. Kuşkusuz bu sonuç bizlere yaşanan kötü bir örnekten hareketle diğer yapıların da aynı kefeyle konulamayacağı tarikatlere cemaatlere güvenin- kuşkulu da olsa- devam ettiğini göstermektedir. Ortaya çıkan bir diğer önemli sonuç öğrencilerin muska yapılmasına/yaptırılmasına sıcak bakmadıklarıdır. Burada dikkatimizi çeken bir sonuç ise; "dilenciye para veriririm" şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların yarısından fazlası (%57,9) *bazen* cevabını vermiş olmasıdır. Bu sonuca, dilencilerin haberlere de konu olan "dini duyguları suistimal eden" görüntüleri eşliğinde baktığımızda belki de şaşırmamak gerekir.

"Dini kimliğim ve inancım üzerinde düşünür ve sorgulama yaparım" şeklinde yöneltilen soruya öğrencilerin %35,2'si her zaman %59,3'ü bazen %3,7'si hiçbir zaman %1,9'u diğer cevabını vermiştir. Bu sonuçlar öğrencilerin taklidi inançtan ziyade İslam dininin de üzerinde durduğu tahkiki inanca önem verdiklerini göstermektedir.

Tablo 7: Katılımcıların İbadet ve Tutumlara İlişkin Alt Boyutuna İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Maddeler		Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman	Diğer	$\bar{X}$	s.s.
Din kurumunun kent yaşamı üzerinde birleştirici bir etkisi vardır	F	51	33	4	12	1,77	0,99
	%	51,0	33,0	4,0	12,0		
Televizyondaki ve radyodaki dini programları/vaazları dinlerim	F	8	69	28	2	2,22	0,60
	%	7,5	64,5	26,2	1,9		
Evden okula-okuldan eve giderken yolculuğum esnasında telefonumdan ya da mp3 ten müzik yerine Kur'an-ı Kerim/ilahi/vaaz dinlerim	F	2	36	60	9	2,71	0,64
	%	1,9	33,3	55,6	8,3		
Dini bayramları daha çok tatil merkezlerinde, turistik tesislerde geçiririz	F	4	10	89	5	2,87	0,52
	%	3,7	9,3	82,4	4,6		
Geliri, çeşitli kurum ya da kuruluşlara giden kermes vb. stantlardan alışveriş yaparım	F	13	57	35	2	2,24	0,68
	%	12,0	52,8	32,4	1,9		
Bir ihtiyacım olmasa da alışveriş merkezlerine giderim	F	16	53	34	3	2,22	0,73
	%	14,8	49,1	31,5	2,8		
Aslında ihtiyaç olarak görmediğim halde alışveriş merkezini gezerken gördüğüm ürünleri alma ihtiyacı duyarım	F	15	34	56	3	2,43	0,76
	%	13,9	31,5	51,9	2,8		
Giyim kuşam konusunda modaya uygun giyinirim	F	11	54	38	5	2,34	0,72
	%	10,2	50,0	35,2	4,6		
Saç, bakım ve güzellik merkezlerine giderim	F	9	28	62	8	2,64	0,74
	%	8,3	25,9	57,4	7,4		
Kozmetik ürünlerini vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görürüm	F	10	23	69	5	2,64	0,71
	%	9,3	21,3	63,9	4,6		
İnsanlar günlük hayatlarını dine göre şekillendirmelidir	F	76	29	1	2	1,34	0,59
	%	70,4	26,9	0,9	1,9		
Dünyada sıkıntı yaşayan Müslümanların durumu beni üzer	F	90	14	2	1	1,19	0,50
	%	83,3	13,0	1,9	,9		
Başıma kötü bir şey geldiğinde bu olayı atlatabilmek için psikolog ya da psikiyatr desteği alırım	F	3	14	82	9	2,89	0,56
	%	2,8	13,0	75,9	8,3		
Zemzem suyunun şifa verdiğine inanırım	F	90	13	1	4	1,25	0,65
	%	83,3	12,0	,9	3,7		
Kur'an-ı Kerim okunmuş suyun şifa olacağına inanırım	F	71	26	4	6	1,48	0,81
	%	65,7	24,1	3,7	5,6		
Ortalama =2,14							

Tablo 7’de ele aldığımız sorularla İsmail Kaya İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dindarlık anlayışlarını kent dindarlığı açısından değerlendirmeyi amaç edindik. Bir başka deyişle kent merkezinde yaşama sonucunda ortaya çıkan bazı durumlarda din ve gündelik yaşam arasındaki ilişkinin hangi düzeyde olduğu kentin okullarında okuyan İHL öğrencilerinde bu ilişkinin nasıl algılandığını belirlemeye çalıştık.

Bu bağlamda her bir veriyi değerlendirme kapsamına aldık. “Din kurumunun kent yaşamı üzerinde üzerinde birleştirici bir etkisi vardır” sorusuna örneklemin %51’i her zaman %33’ü bazen %4’ü hiçbir zaman %12’si diğer olarak cevap vermiştir. Bu veriler dinin kent yaşamında hala merkezi bir konumda yer aldığını göstermektedir. “Televizyondaki ve radyodaki dini programları/vaazları dinlerim” sorusuna örneklemin %7,5’i her zaman %64,5’i bazen %26,2’i hiçbir zaman %1,9’u diğer cevabını vermiştir. “Okul ev arası yapılan yolculukta telefon ya da mp3’ten Kur’an-ı Kerim/vaaz/ilahi dinlerim” sorusuna örneklemin %1,9’u her zaman %33,3’ü bazen %55,6’sı hiçbir zaman %8,3’ü diğer cevabını vermiştir. Bu iki sonucu beraber değerlendirdiğimizde örneklemin, iletişim araçlarını kullanarak dini nitelikli olan içeriklere pek fazla önem vermediklerini görüyoruz. “Dini bayramları daha çok tatil merkezlerinde, turistik tesislerde geçiririz” sorusuna örneklemin %3,7’i si her zaman %9,3’ü bazen %82,4’ü hiçbir zaman %4,6 sı diğer cevabını vermiştir. Bu verilere göre dini muhafazakarlık oranının yüksek olarak bilindiği Konya’da bayram tatilinin geleneksel anlamından kopmadığı bayramların evde geçirildiği davranışı yaygındır.

“Geliri çeşitli kuruluşlara giden kermes vb. stantlardan alışveriş yaparım” sorusuna örneklemin %12’si her zaman %52’si bazen %32’4’ü hiçbir zaman %1,9’u diğer cevabını vermiştir. Bu sonuç beklentimizin tersi yönünde bir sonuç olmuştur. Çünkü Konya ili sivil toplum örgütlerinin, derneklerin, vakıfların çeşitlilik arz ettiği ve bunun sonucunda kermesler kanalıyla da kampanyaların etkinliklerin düzenlendiği ve halkın da bilinç düzeyinin yüksek olduğu bir ildir.

“Bir ihtiyacım olmasa da alışveriş merkezlerine giderim” sorusuna örneklemin %14,8’i her zaman %49,1’i bazen %31,5’i hiçbir zaman %2,8’i diğer cevabını vermiştir.” Genel olarak söyleyebiliriz ki, alışveriş merkezlerine gitme oranı orta bir düzeydedir. Zorlu’nun da belirttiği üzere (Zorlu, 2006: 189) günümüzde alışveriş merkezlerinin tüketiciler için önemli boyutlarından bazıları, satın almaksızın mekânları gezebilme, satın alma zorunluluğunun olmaması, geleneksel satış elemanı baskısının olmaması gibi özellikleri nedeniyle alışveriş merkezleri cazibe merkezi haline gelmiştir. İHL öğrencilerinin ihtiyaçları olmasa da AVM’lere gitme nedenleri arasında biz de Zorlu’nun belirtmiş olduğu hususlara katılıyoruz. Bir diğer neden

olarak da özellikle okul sonrası buluşma noktalarının AVM’lerde olmasını sayabiliriz.

Aslında ihtiyaç olarak görmediğim halde alışveriş merkezini gezerken gördüğüm ürünleri alma ihtiyacı duyarım” sorusuna örneklemin %13,9’u her zaman %31,5’i bazen %51,9’u hiçbir zaman %2,8’i diğer cevabını vermiştir. %51,9 hiçbir zaman sonucunun yüksek çıkmayacağı beklentimiz yönünde gerçekleşen bir sonuç olmuştur. Çünkü AVM’lerdeki ürün çeşitliliği, kampanyalar, promosyonlar ve reklamların hakim etkisinden İHL öğrencilerinin de etkilendiğini düşünmekteyiz.

“Giyim kuşam konusunda modaya uygun giyinirim” sorusuna örneklemin %10,2’si her zaman %50’si bazen %35,2’si hiçbir zaman %4,6’sı diğer cevabını vermiştir. Elde edilen verilerden hareketle İHL öğrencilerinde tamamen moda-dışı bir anlayışın hakim olduğu söylenemez. Sonucun bu şekilde ortaya çıkmasında reklam ve kitle iletişim araçlarında modern kadın tiplerinin kullanılması yanısıra lise öğrencilerinin benmerkezci ergenlik dönemi özelliklerinden olan kendini kanıtlama çabasını da göz önünde bulundurabiliriz.

“Saç, bakım ve güzellik merkezlerine giderim” sorusuna örneklemin %8,3’ü her zaman %25,9’u bazen %57,4’ü hiçbir zaman %7,4’ü diğer cevabını vermiştir.” Buradaki sonuçtan hareketle örneklemin, henüz geleneksel kalıpların dışına çıkmadığını söylememiz mümkündür. Güzellik merkezlerine gitmenin maddi boyutunu da düşündüğümüzde öğrencilerin pek fazla rağbet etmemelerinin nedenleri arasında dindarlık faktörünün mü yahut ekonomik faktörün mü etkili olduğu önem arz eden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kozmetik ürünlerini vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görürüm” sorusuna örneklemin %9,3’ü her zaman %21,3’ü bazen %63,9’u hiçbir zaman %4,6’sı diğer cevabını vermiştir.” Ortaya çıkan sonuçlardan hareketle dindarlığın tüketim davranışına olumlu etkisinden bahsedebiliriz.

“İnsanlar günlük hayatlarını dine göre şekillendirmelidir.” sorusuna örneklemin %70,4’ü her zaman %26,9’u bazen %0,9’u hiçbir zaman %1,9’u diğer cevabını vermiştir. Beklentimiz “her zaman” cevabının daha yüksek olacağı yönündeydi. Kent yaşamında dinin kırılmalar yaşadığı tezi eşliğinde değerlendirdiğimizde modern hayat için bu sonucu normal kabul edebiliriz.

“Dünyada sıkıntı yaşayan Müslümanların durumu beni üzer.” sorusuna örneklemin %83,3’ü her zaman %13’ü bazen %1,9’u hiçbir zaman %0,9’u diğer cevabını vermiştir.” İslam dininin evrensel olma Müslümanların din kardeşi olduğu şiarının sonuçlar üzerinde etkili olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

“Başıma kötü bir şey geldiğinde bu olayı atlatabilmek için psikolog ya da psikiyatr desteği alırım.” sorusuna örneklemin %2,8’i her zaman %13’ü bazen %75,9’u hiçbir zaman %8,3’ü diğer cevabını vermiştir.” Kent yaşamı ve dindarlık kapsamında dinin, modern hayatta çözüldüğü dinin uhdesinde olan alanın psikologlar, aile danışmanları gibi başka mesleklerce paylaşılmaya başlandığı öne sürülen tezler arasındadır. Bu kapsamda yaptığımız çalışmada bu sonucu güçlü bir şekilde doğrulayacak verilere ulaşmadığımızı söylememiz mümkündür.

“Zemzem suyunun şifa verdiğine inanırım” sorusuna örneklemin %83,3’ü her zaman %12’si bazen % 0,9’u hiçbir zaman %3,7’si diğer cevabını vermiştir. “Kur’an-ı Kerim okunmuş suyun şifa olacağına inanırım” sorusuna örneklemin %65,7’si her zaman %24,1’i bazen %3,7’si hiçbir zaman %5,6’sı diğer cevabını vermiştir.” Kırsal yaşamda egemen olan ortak inanç kapsamında değerlendirilen yukarıdaki iki sonucun İHL öğrencileri arasında büyük oranda kabul edildiğini ifade edebiliriz.

Tablo 8: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Mean Rank	U	p
İbadet ve Tutum	Erkek	78	58,29	874,0	0,042*
	Kız	30	44,63		

P<0.05

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları cinsiyetlerine göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir.

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (U=874,0; p<0,05).

Erkeklerin (**Mean Rank=58,29**) ibadet ve tutum algılarının kızlardan (**Mean Rank=44,63**) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu anlamda Türkiye’de yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular farklılıklar arz etmektedir. Bunları sıralayacak olursak; “Günay (1999), Kağıtçıbaşı (1972), Çelik (2002), Kayıklık (2003) ve Kirman (2005) kadınların erkeklerden; Uysal (1995; 2006), Bayyigit (1989), Karaca (2000), Kaya (1998), Kula (2001), Mehmedoğlu (2004), Onay (2004) ve Yıldız (2006) ise erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu yönünde bulgulara ulaşmışlardır.” Köktaş’ın (1993) İzmir’de gerçekleştirdiği çalışmada kadınlarla erkekler arasında dindarlık açısından anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır (Çetin, 2010: 80).

Çetin’in aktardığına göre Mehmedoğlu’nun (2006) dindarlıkla değerler arasındaki ilişkiyi incelediği bir başka çalışmanın bulguları da her iki cinsiyet arasındaki farkın anlamlı olmadığı yönündedir. Çorum’da gerçekleştirdiği çalışmasında Arslan (2004) cinsiyete göre halkın popüler dindarlık puanları arasında istatistiksel bir farklılık olmadığını söylemektedir. Yapıcı ve Zengin (2003a; 2003b) tarafından yapılan çalışmalarda ise gerek dinin etkisini hissetme, gerekse dinsel değerleri tercih etme açısından erkeklerle kızlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kafalı (2005) tarafından, lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada dini tutum düzeyinde kızlar erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek puan almışlardır. Hasankahyaoğlu (2008) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada dindarlık puanında kızların erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek puan aldığı sonucuna ulaşmıştır (Çetin, 2010: 81).

Çetin’in aktardığına göre Aydemir (2008), 20-35 yaş gurubunda yaptığı bir araştırmada, cinsiyet faktörü açısından erkek ve kızların dindarlık düzeyleri arasındaki farkı önemsiz bulmuştur. Ayten (2004), 16 ve üzeri yaştaki gençler üzerinde yaptığı bir araştırmada cinsiyetle dindarlık arasında istatistikî bakımdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Çetin, 2010: 81).

Tablo 9: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Şuan İkamet Edilen Yer Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Şuan İkamet Edilen Yer	N	Mean Rank	U	p
İbadet ve Tutum	Ailenin yanında	103	55,32	173,0	0,216
	Özel yurttta	5	37,60		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları şuan ikamet edilen yere göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları şuan ikamet edilen yere göre farklılık gösterir.

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile şuan ikamet edilen yer değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları şuan ikamet edilen yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 10: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinden Önce Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinden Önce Din Eğitimi Alma Durumu	N	Mean Rank	U	p
İbadet ve Tutum	Evet	99	54,93	403,0	0,636
	Hayır	9	49,78		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinden önce din eğitimi alma durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinden önce din eğitimi alma durumuna göre farklılık gösterir.

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile imam hatip lisesinden önce din eğitimi alma durumu değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinden önce din eğitimi alma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 11: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Yüksek Din Öğrenimi Görme İsteği Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Yüksek Din Öğrenimi Görme İsteği Durumu	N	Mean Rank	U	p
İbadet ve Tutum	Evet	22	36,86	558,0	0,003*
	Hayır	86	59,01		

P<0.05

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları yüksek din öğrenimi görme isteği durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları yüksek din öğrenimi görme isteği durumuna göre farklılık gösterir.

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile yüksek din öğrenimi görme isteği durumu arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları yüksek din öğrenimi görme isteği durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir (U=558,0; p<0,05). Yüksek din öğrenimi görmek istemeyenlerin (**Mean Rank=59,01**) ibadet ve tutum algıları yüksek din öğrenimi görmek isteyenlerden (**Mean Rank=36,86**) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Sınıf	N	Mean Rank	U	p
İbadet ve Tutum	11. sınıf	76	57,59	981,5	0,114
	12. sınıf	32	47,17		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları sınıf değişkenine göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları sınıf değişkenine göre farklılık gösterir.

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile sınıf değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Mann-Whitney U testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir (p>0,05).

Tablo 13: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Yaş Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Yaş	N	Mean Rank	χ^2	p
İbadet ve Tutum	16	22	62,77	5,264	0,072
	17	65	55,36		
	18	21	42,12		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları yaş gruplarına göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları yaş gruplarına göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çetin'in aktardığına göre Şengül (2007) yaptığı bir araştırmada, deneklerin yaş gurupları arasında dindarlık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulamamışken yapılan birçok çalışma bunun tersi bir durumu ortaya koymuştur. Mehmedoğlu (1999) dindar olan ve olmayanlarda kişilik konusunu incelediği çalışmasında dindarlıkta yaş faktörünün etkili olduğunu, yaş ilerledikçe dindarlıkta bir artış olduğunu gözlemlemiştir. Yıldız (2001) tarafından yapılan araştırmada yaş ile dindarlık arasında anlamlı birkorelasyon bulunmuştur. Dindarlığın davranış ve bilgi boyutunda, 23-28 yaş grubuiçerisinde olanlar, 16-22 yaş düzeyine göre daha olumlu tutumlara sahiptirler. Şahin'in (2001) gerçekleştirdiği araştırmada, alt yaş guruplarından üst yaş gruplarına gidildikçe doğru orantılı olarak dindarlığın hem bilgi hem de davranış boyutuna yönelik tutumların arttığı belirtilmektedir (Çetin, 2010: 96-97).

Tablo 14: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Ailenin Gelir Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Ailenin Gelir Durumu	N	Mean Rank	χ^2	p
İbadet ve Tutum	Çok iyi	4	33,88	3,637	0,457
	İyi	45	51,37		
	Orta	51	57,38		
	Düşük	5	59,60		
	Çok düşük	3	71,50		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları ailenin gelir durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları ailenin gelir durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile ailenin gelir durumuna anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirmeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları ailenin gelir durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çetin'in aktardığına göre, Kafalı (2005) lise öğrencileri üzerinde, Hasankahyaoğlu (2008) üniversite öğrencileri üzerinde ve Şengül (2007) 18-72 yaş aralığında yaptığı araştırmasında, gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır, Şahin (1999), hem dindarlık hem de dindarlığın boyutları ile sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Aydemir (2008) 25-30 yaş gurubunda, Ayten (2004) 16-35 yaş grubunda ve Güven (2008) 18-85 yaş gurubunda yaptığı araştırmasında gelir düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı farklılıklar bulmuşlardır. Kula (2002) ve Çapar (2008) ise, dindarlıkla sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe dindarlığın azaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Çetin, 2010: 102).

Tablo 15: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Annenin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Annenin Durumu	Eğitim	N	Mean Rank	χ^2	p
İbadet ve Tutum	Okuryazar değil		4	37,13	6,915	0,227
	Okuryazar		3	60,83		
	İlkokul		51	60,17		
	Ortaokul		28	50,96		
	Lise ve dengi okul		15	40,77		
	Yüksekokul/üniversite		7	64,00		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları annenin eğitim durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile annenin eğitim durumuna anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları annenin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 16: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Babanın Eğitim Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Babanın Durumu	Eğitim	N	Mean Rank	χ^2	p	Fark
İbadet ve Tutum	İlkokul ⁽¹⁾		30	49,78	9,479	0,024*	(2-1) (2-4)
	Ortaokul ⁽²⁾		27	68,28			
	Lise ve dengi okul ⁽³⁾		28	56,27			
	Yüksekokul/üniversite		23	42,33			

$P<0.05$

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları babanın eğitim durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile babanın eğitim durumuna anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları babanın eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($\chi^2=9,479$; $p<0,05$). İbadet ve tutum ölçeğinde hangi gruplar arasında algının farklılaştığının belirlenmesi amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre ortaokul ile ilkokul ve yüksekokul/üniversite mezunu olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı

farklılık olduğu belirlenmiştir. Ortaokul mezunu olanların (**Mean Rank =68,28**) ibadet ve tutum algıları ilkököl (**Mean Rank =49,78**) ve yükseköğretim/ üniversite mezunu (**Mean Rank =42,33**) olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 17: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İlköğretimin Bitirildiği Yerleşim Yeri Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	İlköğretimin Bitirildiği Yerleşim Yeri	N	Mean Rank	χ^2	P
İbadet ve Tutum	Belde/ kasaba	11	44,59	1,339	0,512
	İlçe	11	58,59		
	Şehir	86	55,24		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları ilköğretimin bitirildiği yerleşim yerine göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları ilköğretimin bitirildiği yerleşim yerine göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile ilköğretimin bitirildiği yerleşim yerine anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları ilköğretimin bitirildiği yerleşim yerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 18: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesine Gelme Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	İmam Hatip Lisesine Gelme Durumu	N	Mean Rank	χ^2	P
İbadet ve Tutum	Kendi isteğimle	43	48,92	3,534	0,171
	Anne-babamın isteğiyle	41	54,85		
	Başka	24	63,90		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları İmam Hatip Lisesine gelme durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları İmam Hatip Lisesine gelme durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile imam hatip lisesine gelme durumu arasında değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum

algıları imam hatip lisesine gelme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 19: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görüldüğü İçin Memnun Olma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

İbadet Tutum	ve	İmam Lisesinde Görüldüğü Memnun Durumu	Hatip Öğrenim İçin Olma	N	Mean Rank	χ^2	p	Fark
		Çok memnunum ⁽¹⁾		12	36,50			
İbadet Tutum	ve	Memnunum ⁽²⁾		53	51,97	10,795	0,029*	(4-1)
		Memnun değilim ⁽³⁾		12	54,67			(4-2)
		Hiç memnun değilim ⁽⁴⁾		9	79,61			(4-3)
		Fikrim yok ⁽⁵⁾		22	60,05			(5-1)
								(5-2)

P<0.05

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görüldüğü için memnun olma durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görüldüğü için memnun olma durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile imam hatip lisesinde öğrenim görüldüğü için memnun olma durumu anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları İmam hatip lisesinde öğrenim görüldüğü için memnun olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($\chi^2=10,795$; $p<0,05$). İbadet ve tutum ölçeğinde hangi gruplar arasında algının farklılaştığının belirlenmesi amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre hiç memnun değilim ile çok memnunum, memnunum ve memnun değilim; fikrim yok ile çok memnunum ve memnunum olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Hiç memnun değilim (**Mean Rank =79,61**) olanların ibadet ve tutum algıları çok memnun (**Mean Rank =36,50**), memnun (**Mean Rank =51,97**) ve memnun değil (**Mean Rank =54,67**) olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Fikrim yok (**Mean Rank =60,05**) olanların ibadet ve tutum algıları çok memnun (**Mean Rank =36,50**) ve memnun (**Mean Rank =51,97**) olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 20: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görmekten Memnun Olma Nedenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görmekten Memnun Olma Nedeni	N	Mean Rank	χ^2	p
İbadet ve Tutum	Bu okulda dini bilgiler veriliyor	30	36,55	3,140	0,208
	Bilgili veya dini hizmetleri yürütebilecek bir şekilde bizi yetiştiriyorlar	33	29,11		
	Tam istediğim gibi bir eğitim veriliyor	2	44,00		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olma nedenine göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olma nedenine göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olma nedenine arasında değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olma nedenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 21: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görmekten Memnun Olmama Nedenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Görmekten Memnun Olmama Nedeni	N	Mean Rank	χ^2	p
İbadet ve Tutum	Öğretmenlerin sert tutumu	2	6,00	2,953	0,399
	Derslerin ağır oluşu	6	7,67		
	Arkadaşların yanlış tutumu	1	1,00		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olmama nedenine göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olmama nedenine göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile İmam Hatip Lisesinde öğrenim görmekten memnun olmama nedenine arasında değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip lisesinde öğrenim görmekten memnun olmama nedenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 22: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Anne Babanın Dini Yaşayış Durumlarına Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Anne Babanın Dini Yaşayış Durumları	N	Mean Rank	χ^2	P
İbadet ve Tutum	Dini inancı oldukça güçlüdür, ibadetlerini yapar	85	52,12	2,312	0,128
	Dini vardır, ibadetlerini inancı bazen yapar	23	63,30		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları anne babanın dini yaşayış durumlarına göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları anne babanın dini yaşayış durumlarına göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile anne babanın dini yaşayış durumlarına arasında değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları anne babanın dini yaşayış durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Çetin'in aktardığına göre Hasankahyaoglu bireyin dindarlık düzeyi ile ailesinin dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır (Çetin, 2010: 109).

Tablo 23: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Rolü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Arkadaş Seçiminde Dindarlığın Rolü	N	Mean Rank	χ^2	P
İbadet Tutum	Evet	58	50,07	3,116	0,211
	Hayır	21	63,69		
	Kararsızım	29	56,71		

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları arkadaş seçiminde dindarlığın rolü değişkenine göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları arkadaş seçiminde dindarlığın rolü değişkenine göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile arkadaş seçiminde dindarlığın rolü değişkenine arasında değişkeninin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirleme yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları arkadaş seçiminde dindarlığın rolü değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 24: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin Dini Kuralların Yaşayış, Tutum ve Davranışlarını Etkileme Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	Dini Kuralların Yaşayış, Tutum ve Davranışlarını Etkileme Durumu	N	Mean Rank	χ^2	p	Fark
İbadet Tutum	Evet ⁽¹⁾	95	51,16	9,315	0,009*	(1-2) (1-3)
	Hayır ⁽²⁾	6	84,42			
	Kararsızım ⁽³⁾	7	74,14			

$P<0.05$

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışlarını etkileme durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışlarını etkileme durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışlarını etkileme durumu anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirleme yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları dini kuralların yaşayış, tutum ve davranışlarını etkileme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($\chi^2=9,315$; $p<0,05$).

İbadet ve tutum ölçeğinde hangi gruplar arasında algının farklılaştığının belirlenmesi amacıyla yapılan Mann- Whitney U testi sonucuna göre evet ile hayır ve kararsızım diyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Evet (**Mean Rank =51,16**) olanların ibadet ve tutum algıları hayır (**Mean Rank =84,42**), kararsızım (**Mean Rank =74,14**) olanlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Tablo 25: Katılımcıların İbadet ve Tutum Ölçeğine İlişkin Görüşlerinin İmam Hatip Liselerinden Mezun Olan Öğrencilerin Güçlü Dindarlık Profiline Sahip Olma Durumuna Göre Farklılaşma Durumuna Ait Kruskal-Wallis H testi Sonuçları

	İmam Hatip Liselerinden Mezun Olan Öğrencilerin Güçlü Dindarlık Profiline Sahip Olma Durumu	N	Mean Rank	χ^2	p	Fark
İbadet ve Tutum	Çok katılıyorum ⁽¹⁾	3	22,83	14,030	0,007*	(4-2) (4-3) (4-5)
	Katılıyorum ⁽²⁾	30	43,27			
	Katılmıyorum ⁽³⁾	29	54,41			
	Hiç katılmıyorum ⁽⁴⁾	20	72,10			
	Fikrim yok ⁽⁵⁾	23	51,24			

P<0.05

H₀: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü dindarlık profiline sahip olma durumuna göre farklılık göstermez.

H₁: Katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü dindarlık profiline sahip olma durumuna göre farklılık gösterir

Araştırmaya katılanların ibadet ve tutum algıları ile imam hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü dindarlık profiline sahip olma durumu anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye yönelik yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, katılımcıların ibadet ve tutum algıları imam hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü dindarlık profiline sahip olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($\chi^2=14,030$; $p<0,05$). İbadet ve tutum ölçeğinde hangi gruplar arasında algının farklılaştığının belirlenmesi amacıyla yapılan Mann- Whitney U testi sonucuna göre hiç katılmıyorum ile katılıyorum, katılmıyorum ve fikrim yok olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Hiç katılmıyorum (**Mean Rank =72,10**) olanların ibadet ve tutum algılarının, katılıyorum (**Mean Rank =43,27**), katılmıyorum (**Mean Rank**

=54,41) ve fikrim yok (**Mean Rank =51,241**) diyenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 26: Güvenilirlik Analizi

	Cronbach' s Alpha	Madde Sayısı
İbadet ve Tutum	0,708	37

37 maddeden oluşan İbadet ve Tutum ölçeğine ait güvenilirliğin yüksek (Cronbach' s Alpha=0,708) düzeyde olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma örgün eğitim- öğretim kurumları içerisinde yer alan İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durumlar bakımından dindarlıklarına etki eden faktörleri sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele almayı ve nihayetinde İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin dindarlık eğilimlerini kent dindarlığı açısından değerlendirmeyi amaç edinmiştir. Bu bağlamda evreni temsilen Konya ili Selçuklu ilçesinde bulunan İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşan örneklem üzerinden çalışma yürütülmüş ve sonuca gidilmiştir. Sonuç olarak “Kent Dindarlığı Bağlamında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Dindarlık Olgusu (Konya Örneği)” adlı çalışmada sırasıyla aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İHL’de okuyan öğrencilerin ailelerinin genel özelliklerine bakıldığında, öğrenci ailelerinin büyük bir çoğunluğunun alt ve orta gelire sahip oldukları görülmüştür. Öğrencilerin ebeveynlerinin genel olarak eğitim seviyeleri düşük olmakla birlikte babaların eğitim seviyesinin annelere göre daha yüksek olması, geleneksel Anadolu aile yapısıyla uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu şehir merkezinde ikamet etmektedir.

Bu okullarda öğrenim görmeyi tercih eden öğrenciler dindar aile çocuklarıdır. Öğrenciler belli bir dini bilgi, hassasiyet ve hedefe önceden çeşitli kanallar aracılığıyla sahip olup bunu okulda aldıkları dini dersler ile pekiştirmektedirler. İmam Hatip Liseleri Türkiye’de her dönem rağbet edilen okullar arasında olmuştur. Bu bağlamda “*İmam Hatip Lisesi’ne gelmeniz nasıl gerçekleşti?*” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara kendi tercihimle geldim diyenlerin oranının % 39,8’i ailelerin tercihiyle gelme oranının %38’i oluşturduğu görülmüştür. Konya ili dini muhafazakar kesimin yoğun olarak yaşadığı, belli bir dini kültür ve geleneğin yaşatılmaya çalışıldığı bir şehirdir. Bu doğrultuda ailenin etkisinin yanında öğrencilerin kendi istekleriyle İHL’yi tercih etmesi yaşanan şehrin insan üzerindeki etkisi olarak yorumlanabilir.

İmam Hatilelerle ilgili olarak toplumun büyük bir kesimi İHL’lerde okuyan çocuklara aynı zamanda ahlaki bir eğitim verildiğini düşünmekte bu anlamda bu okulları toplumun dini hassasiyetlerini karşılama yönünde önemli eğitim kurumları

olarak görmektedir. Bu yüzdendir ki öğrenciler bu okula başlama tercihlerini aileleriyle birlikte kullanmaktadırlar. Bu çerçevede, müfredat programlarının da bu yönde bir beklentiye hizmet ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

Katılımcıların %60,2'si din derslerinin veriliyor oluşundan dolayı İHL'de okumaktan memnun olduğunu belirtirken, sayıları az da olsa, derslerin ağır oluşunu ve idarenin yanlış tutumunu gerekçe göstererek İHL'de okumaktan memnun olmadığı fikrini dile getiren öğrencilerin varlığı araştırma sonunda ulaşılan bir başka sonuç olmuştur. İmam Hatip Lisesi algısını ölçmeye yönelik “*İmam Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü bir dindarlık profiline sahip olduğuna inanıyor musunuz?*” sorusuna öğrencilerin %31,52'i katılıyorum derken katılmayanların ve fikrim yok diyenlerin oranı %68,5 olarak belirlenmiştir. Benzer bir soru olarak “*İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra yüksek din öğrenimi görmek istiyor musunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların %79,6'sı hayır cevabını vermiştir.

Katılımcıların ibadet ve tutumlara ilişkin görüşleri ankette yer alan 37 soruya verdikleri cevapların tablolara dönüştürülerek yorumlanmasıyla ortaya konulmuştur. Bu anlamda yapılan araştırmada katılımcıların İslam dininde yapılması gereken en önemli ibadet olan namaz ibadetini *her zaman* yerine getirme oranlarının (14,8) nafile ibadetleri yerine getirme ve dua etme oranlarının (16,7) Kur'an-ı Kerim'i okuma oranlarının (47,7) cemaatle namaz kılma oranlarının (11,2), dini sohbetlere katılım oranlarının (16,7) oldukça düşük olduğu tespit edilirken katılımcılara yöneltilen *Ramazan ayı boyunca orucumu tutarım* (93,5) ve *maddi durumum elverirse Hacca gitmek isterim* (93,5) sorularına verilen *her zaman* cevabının oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Dinin, bireysel hayata ve sosyolojik yaşam alanına etkisinin ne düzeyde olduğunun tespitine yönelik sorular sorulmuştur. Bu çerçevede elde edilen veriler ışığında sosyo-kültürel hayattaki ilişkilerin ve davranışların şekillenmesinde dindarlık faktörünün etkisi açık bir şekilde görülmüştür.

Köylü dindarlığına veya kırsal dindarlığa has olan bazı tutumların kent merkezinde okuyan İHL öğrencileri tarafından nasıl algılandığının tespitine yönelik sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda “*Ölen kişinin ruhunun huzurlu olması için*

ruhuna hatim veya mevlit okutmak gerektiğine inanırım”, “*Zemzem suyunun ve Kur’an-ı Kerim okunmuş suyun şifa olacağına inanırım*”, sorularına verilen her zaman cevabının oranının bir hayli yüksek olduğu (%83,3)-(%65,7) tespit edilmiştir. Benzer şekilde “*Çok sıkıntılı bir durum ile karşılaştığımda ailemden muska yaptırmasını isterim*” “*Dilenciye para veririm*”, “*Çok sıkıntılı bir durumla karşılaştığımda sadaka veririm*” soruları yöneltilmiştir. Sorulan bu üç soru sonucunda elde edilen verilerde katılımcıların bu tür durumlarda seçici davrandıkları tespit edilmiştir.

Bünyesinde barındırdığı ilişkiler ve olanaklar ile modern kültürün olduğu bir alan olan kentte gerek fikişsel gerekse de davranışsal olarak her şey değişime uğramaktadır. Kentin farklılaştıran yapısı içerisinde dindarlığın boyutlarında da bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bu anlamda dindarlık ve kent ilişkisi çerçevesinde katılımcıların kent dindarlığı tipolojisi mi yahut kırsal dindarlık tipolisinde mi değerlendirileceğine yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilkinin “*Din kurumunun kent yaşamı üzerinde birleştirici bir etkisi vardır*” sorusu oluşturmuştur. Katılımcıların %51’i bu soruya her zaman cevabını vermiştir. Bu ilişkiyi belirlemeye yönelik “*Dini bayramları daha çok tatil merkezlerinde, turistik tesislerde geçiririz*” sorusuna katılımcıların %82’si hiçbir zaman seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu sonuç Konya ilinin geleneksel davranış kalıplarını devam ettirdiğini, dini değerler alanındaki değişime direndiğini göstermektedir. Benzer şekilde katılımcılara “*İhtiyacım olmasa da alışveriş merkezine giderim*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya her zaman ve bazen cevaplarını verenlerin toplam oranlarının %63,9 olduğu belirlenmiştir. Alışveriş merkezini gezerken ihtiyaç dışı bir şey alıp almadıklarının tespitine yönelik bir başka soruda katılımcıların %51,9’u hiçbir zaman cevabını vermiştir. Katılımcıların her iki soruya verdiği cevap nispeten kent yaşamının, kentleşmenin zaruri sonucu olarak değerlendirilebilir.

Katılımcılara “*Giyim kuşam konusunda modaya uygun giyinirim*” sorusu sorulmuş modaya göre hareket etmeyenlerin oranının %35,2 olduğu tespit edilmiştir. “*Saç, bakım ve güzellik merkezlerine gitme*” oranının tespitine yönelik sorulan soruda katılımcıların %57,4’ünün gitmediği yönünde fikir beyan ettikleri tespit edilmiştir. Benzer bir soru olarak sorulan “*Kozmetik ürünlerini vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görürüm*” fikrine katılmayanların oranı %63,9 olarak tespit edilmiştir. Bu üç

sonuçtan hareketle yaş aralığını da unutmadan ifade edecek olursak modanın tamamen dışlanmadığı, fiziksel görünüşün önemsendiği araştırma sonucunda ortaya çıkan verilerden anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle modern hayatın kentlerde dini tutum ve davranışlarda farklı açılardan gevşemeye neden olduğu sonucuna yapılan araştırma üzerinden de varılabilir. Yine aynı şekilde kentler dinin aşınmaya uğradığı dinin etki güzünün azaldığı yanısıra diğergamlık duygusunun yok olduğu bencil birey algısının temellerinin olduğu yerler olarak bilinmektedir. Katılımcılar üzerinde bu durumun sorgusuna yönelik sorulan “*İnsanlar günlük hayatlarını dine göre şekillendirmelidir*”, fikrine katılımcıların %70,4’ü olumlu yönde cevap vermiştir. Benzer bir soru olarak “*Dünyada sıkıntı yaşayan Müslümanların durumu beni üzer*”, fikrine katılımcıların %83’ü olumlu yönde cevap verdikleri tespit edilmiştir. “*Başıma kötü bir şey geldiğinde bu olayı atlatabilmek için psikolog ya da psikiyart desteği alırım*” sorusuna katılımcıların %75,9’unun olumsuz yönde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın problemleri kapsamında ele alınan cinsiyet, yaş ve sosyoekonomik gibi faktörlerin dindarlığa etkisinin olup olmadığını belirlemeye yönelik araştırma sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkiye’de cinsiyet ve dindarlık arasındaki ilişkinin tespitine yönelik yapılan çalışmalarda elde edilen bulgularda farklılıkların olduğu bilinmekle beraber cinsiyet değişkeninin dindarlığa etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği çalışmamızda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha dindar olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de yaş ve dindarlık arasındaki ilişkinin tespitine yönelik yapılan çalışmalarda elde edilen bulgularda farklılıkların olduğu bilinmekle beraber genel olarak lise dönemindeki öğrencilerin dini gelişim düzeylerinin aynı olmasından ve öğrenciler arasında yaş farkının çok az olmasından kaynaklı, yaş değişkeninin dindarlığa etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Ekonomik faktörlerin dindarlığa etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; pozitivist felsefe tarafından dillendirilen dinin eski gücünü korumakta zorlanacağına dair fikir, uzunca bir süre bilim dünyasında güçlü bir beklenti olarak kabul görmesine rağmen araştırmamız sonucunda dinin –kırılmalar yaşasa da- hala güncel bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermiştir. Modern yaşamın içerisinde geleneksel anlayış, duygu ve pratikler İHL öğrencilerinde sekülerleşme küreselleşme ve moderniteye rağmen büyük bir oranda varlığını ve etkinliğini sürdürmeye devam etmektedir. Bu çerçevede araştırmamız sonucunda İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin, muhafazakar eğilimler yanında, modern kültürel eğilimlerden de bir şekilde etkilendiği her iki kültürün motiflerini dini inanç, tutum ve algılarında taşıdıkları gözlemlenmiştir. Araştırmamız sonucunda ortaya çıkan bulgulardan hareketle katılımcıları, Günay'ın (1999) belirtmiş olduğu dini inançlara içten bağlı olmakla birlikte dini pratiklere bağlılıkta düzenli olmayan kimselerin oluşturduğu tipoloji olan *alaca dindarlar* grubuna dahil edebiliriz.

Elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar ışığında, şu öneriler getirilebilir:

- Ülkemizde İmam Hatiplerin dindarlık düzeylerine ilişkin yapılan araştırmalar oldukça yenidir ve genellikle belli bir bölge üzerinden sınırlı sayıda ölçek grubu esas alınarak belirlenmiş olup sorunların karşılıkları bulunmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de geçmişten günümüze tartışmaların merkezinde olan ve halkın okulları olan İmam Hatiplerin mevcut durumu, sorunları ve beklentilerine yönelik çalışmalar arttırılmalıdır. Araştırmamız sonucunda öğrencilerin büyük bir çoğunluğu İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra yüksek din öğrenimi görmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Bunun nedenleri üzerinde durulmalıdır.
- Niceliksel artışın beraberinde yoğun bir başarısızlık, hayal kırıklığını da getirdiğini de göz önünde bulundurursak İmam Hatip Liselerinde eğitim kalitesini arttırmaya yönelik çalışmalar başlatılmalıdır. Bu anlamda iyileştirme çalışmaları sorunları sahada bizzat yaşayarak gören öğretmenlerle beraber yürütülmeli, sorunların çözümünde onların düşüncelerinden ve tespitlerinden muhakkak istifade edilmelidir. MEB, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat Fakülteleri arasındaki koordinasyon güçlendirilmelidir.
- Burada önerilerde bulunurken aileleri unutmamak gerekir. Çünkü araştırmada elde edilen bulgular göstermiştir ki ailelerin bu öğrenciler üzerindeki etkisi

çok büyüktür. Aileler okul ile işbirliğine giderek öğrencileri takip etmeli, onların sorunları ile yakından ilgilenmeli ve aynı zamanda onlara kişiliklerini kazanmalarını sağlayacak şekilde davranmalıdırlar.

- Meslek derslerinde pratik alana yönelik eksiklikler acilen giderilmelidir. Aksi takdirde din, teorik olanın pratiğe dönüşmediği sadece sınıf geçmek için öğrenilmesi gereken bir bilgi yığını olarak öğrenciler tarafından anlaşılmaya ve görülmeye devam edecektir. Geleneksel Kur'an Kursu eğitim anlayışını değiştiremeyen/geliştiremeyen meslek dersi öğretmenleri kaba ve baskıcı tavırlarından vazgeçmelidir. Din hizmetleri alanında istihdam edilecek öğrencilere ayrı bir eğitim verilmelidir. Dini bilginin sistematik doğru ve etkili bir şekilde sunulması için meslek dersleri öğretmenlerinin alanlarında branşlaşmalarına fırsat tanınmalıdır.
- Akademik başarısı düşük olan öğrencinin genelde idare ve öğretmenler tarafından değer görmediği bu vb öğrencilerin sönük bir şekilde eğitim-öğretim faaliyetine katıldığı bilinen bir gerçektir. Bu anlamda öncelikle öğrenciyi birey olarak değerli görme gizil yeteneklerin keşfedilmesine yönelik bireysel çalışmalar yapılmalıdır. Gerek dini gerek edebi gerekse sportif/sanatsal faaliyetlerde bu tarz öğrencilerin nüfuz alanı bulması sağlanmalıdır.
- Bu okullarda görev yapan idareci ve öğretmenlere -özellikle meslek dersleri öğretmenlerine- büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu okullarda verilen eğitimin soğuk bir bilgi yüklemesi olması şeklinde olmaması gerekmektedir. Aynı zamanda bu eğitim sevgi eğitimi ile desteklenmeli, onlara imam hatiplilik şuuru ve bilinci kazandırılmalıdır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulacak bir araştırma kurulu ile başta sosyal medya olmak üzere batıl ve hurafeye dayalı her türlü dini içerikli yayınların denetime tabi tutulması gerekmektedir. Çünkü bu vb durumlar toplumda din ve dindarlık algısının yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akgül, M. (2012). Modernlik- Modernleşme, Postmodernlik, Sekülerleşme ve Din. ***Din Sosyolojisi El Kitabı (Birinci Baskı)***. Ankara: Grafiker Yayınları, 181-210.
- Akseki, Ahmet Hamdi. (1966). ***İslam: Fitrî Tabû ve Umumî Bir Dindir. (İkinci Baskı)***. İrfan Yay, 53.
- Akyüz, N., Çapcıoğlu, İ. (2012). ***Din Sosyolojisi El Kitabı (Birinci Baskı)***. Ankara: Grafiker Yayınları, 87-95.
- Altan, M. (2011). ***Kent Dindarlığı (Birinci Baskı)***. İstanbul: Timaş Yayınları, 40.
- Alver, K. (Editör) (2012). ***Kent Sosyolojisi (Birinci Baskı)***. Ankara: Hece Yayınları.
- Arslan, M. (2003), “Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, ***Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi***, 3 (1), 97-116.
- Avcı, Ö. (2010). Bir Özneleşme Örneği Olarak İstanbul’da Dindar Üniversite Gençliği, ***Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*** İstanbul, 133.
- Ayhan, H. (2000). “İmam Hatip Lisesi”, ***Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi***, İstanbul, 22-191
- Bayraklı, B. (1995). ***Zorunlu Temel Eğitim ve İmam Hatip Liseleri-Müzakereler, Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*** İlmi Tartışmalar Dizisi, İstanbul: Ensar Neşriyat, 99-101.
- Bilgin, V. (2003), “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, ***Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, 12 (1), 193-214.
- Bilgin, V. (2010), “Dindarlığı Değerlendirebilmek”, ***Demokrasi Platformu***, 2 (22), 23.
- Bozan, İ. (2007). ***Devlet ile Toplum Arasında Bir okul: İmam Hatip Liseleri, Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı (Birinci Baskı)***. Ankara: Tesev Yayınları, 12-21.
- Canatan, K. (2010), “Dindarlık Biçimleri ve Kent Dindarlığı”, ***Demokrasi Platformu***, 1 (21), 4-21.
- Cebeci, S. (2005). ***Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi (İkinci Baskı)***. Ankara: Akçağ Yay.
- Coştu, Y. (2009), “Dini Normatif ve Popüler Yaklaşım: Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”, ***Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, 8 (15), 119-139.

- Çapcıoğlu, İ. (2009), “Sosyo-Politik Tutumlar ve Dindarlık: İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Bir Alan Araştırması”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 150.
- Çelik, C. (2001). *Şehirleşme ve Din- Konya Örneği*, Doktora Tezi, Konya.
- Çelik, C. (2012). *Din Sosyolojisi El Kitabı (Birinci Baskı)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 299-305.
- Çelik, C. (2012). Şehir ve Din, *Kent Sosyolojisi* (Ed: Köksal Alver) Ankara: Hece Yay. 239-255.
- Çetin, Ümit Fahri. (2010). Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık- Empati İlişkisi, (*Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*), Isparta, 80 -102.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat (Otuzuncu Baskı)*. Ankara: Aydın Kitabevi, 108.
- Dinçer, N. (1974). *1913'ten Bugüne İmam Hatip Okulları Meselesi*, İstanbul: Yağmur Yay.
- Erkan, E. (2014), “Türkiye’de Dindarlığın Tespiti ile İlgili Çalışmalar ve Tahkikî Dindarlığın Ölçülmesiyle İlgili Öneriler”, *Ekev Akademi Dergisi*, 18 (60), 125-139.
- Gökacı, M, Ali. (2005). *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam Hatipler (Birinci Baskı)*. İstanbul, 141.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Günay, Ü. (2012). Din Sosyolojisinin Yöntem ve Teknikleri. *Din Sosyolojisi El Kitabı (Birinci Baskı)*, Ankara: Grafiker Yayınları, 154.
- Haldun, İbn. (1983). *Mukaddime (İkinci Baskı)* (Çev: Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınevi, 868-872.
- Kara, Z. (2010), “Kültürel Dinden Steril Dindarlığa: Kent Dindarlığı Eleştirisi”, *Demokrasi Platformu*, 2 (22), 7.
- Karadeniz, S. (2010), “Ehl-i Tarîk’ten Cemaat Ehline: Dinselliğin Dönüşümü”, *Demokrasi Platformu*, 2 (22), 94.
- Karasar, N. (1976/1984). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama, (Dördüncü Baskı)*, Ankara: Hacettepe- Taş Kitapçılık, 14.
- Karşahin, H. (2008), “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* XLIX (1), 192.

- Karateke, T. (2010). İHL Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Batman İli Örneği) *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 10.
- Keleş, R. (1972). *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Kent ve Gecekondu*, İstanbul: Gerçek Yay.
- Kirman, M. Ali. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, (Birinci Baskı)* İstanbul: Rağbet Yay.
- Koç, M. (2009). “Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 209.
- Köse, A. (2001). Modernleşme- Sekülerleşme İlişkisi Üzerine Yeni Paradigmalar. *Liberal Düşünce*, 24 (150-165).
- Mermutlu, B. (2008), “İmam Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 10 (38), 81.
- Okumuş, E. (2006), “Gösterişçi Dindarlık”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6 (2), 17-35.
- Özsevinç, I. (2012). *Kentli Hayat Tarzı Ve Dindarlık Modern Ve İslami Değerler Açısından Bir Karşılaştırma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 63.
- Pekasil, T. (2010), “Siyasal İslam’dan Kültürel İslam’a, Kültürel İslam’dan Uyumlu İslam’a: Kent Dindarlığı Ya da Liberal Teoloji”, *Demokrasi Platformu*, 2 (22), 52.
- SOLMAZ, Bünyamin (2012). “Eğitim ve Din” Din Sosyolojisi Ed; Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, Ankara . 415.
- Subaşı, N. (2002), “Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, *İslâmiyât Araştırma Dergisi*, 5 (4), 19.
- Taplamacıoğlu, M. (1962), “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10), 141-151.
- Taş, K. (2012). *Din Sosyolojisi El Kitabı (Birinci Baskı)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 37.
- Uysal, V. (1995), “İslâmî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma”, *İslâmî Araştırmalar*, 8(3-4), 263-271.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın (Birinci Baskı)* İstanbul: Dem Yay.
- ÜNSÜR, Ahmet. (2005). *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri (İkinci Baskı)* İstanbul: Ensar Neşriyat, 149.

Yapıcı, A. (2002), “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 75-117.

Yıldırım, M. (2014), “Kent(li)leşme ve Din: Kocaeli Örneği”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8 (15), 209-231.

Zorlu, Kadir A. (2006). *Modern Tüketim Tarihinde Tüketim Araştırmaları, Tüketim Sosyolojisi, (Birinci Baskı)* Ankara: Glocal Yayınları. 189.

İnternet Siteleri:

(<http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>)2017.

(<http://www.karar.com/yazarlar/elif-cakir/dindar-olmak-ahlakli-olmayi-gerektirir-mi-3981>)

(http://mevzuat.meb.gov.tr/html/imamhatliseyon_1.html)

EKLER

Anket Formu

Sevgili Öğrenciler,

Bu anket, İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durumlar bakımından dindarlıklarına etki eden faktörleri sebep sonuç ilişkisi içinde ele almayı, dindarlık eğilimlerini ortaya koymayı ve bunu kent dindarlığı bağlamında değerlendirmeyi hedeflemektedir. Sizden elde edeceğimiz bilgiler sayesinde İsmail Kaya Anadolu İmam Hatip Lisesinde din eğitimi-öğretimi ve dindarlık arasındaki korelasyonun pratikte nasıl algılandığı ve pratiğe aktarıldığında hangi faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymuş olacağız.

Anket üzerine adınızı, soyadınızı ve kimliğinize ait herhangi bir bilgi yazmanızagerekyoktur. Ankete vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve araştırmamız dışında kullanılmayacaktır. Araştırmamızın sonuçlarının güvenilir olabilmesi için soruları içtenlikle cevaplayınız. Vereceğiniz cevaplar için şimdiden teşekkür eder, derslerinizde başarılar dilerim.

Fatma TAŞDEMİR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

A. Anketin Yapıldığı Yer

İl: Konya

İlçe: Selçuklu

B. Görüşme Yapılan Öğrencilerin Sosyo-Demografik Bilgileri

1)- Cinsiyetiniz: [] Erkek

[] Kız

2)- Yaşınız:[]

3)- Sınıfınız :[]

4)- Ailenizin gelir durumu:

☐ Çok İyi ☐ İyi ☐ Orta ☐ Düşük ☐ Çok Düşük

5)- Annenizin eğitim durumu:

- ☐ Okur-yazar değil
☐ Okur-yazar
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise ve dengi okul
☐ Yüksekokul/Üniversite

6)- Babanızın eğitim durumu:

- ☐ Okur-yazar değil
☐ Okur-yazar
☐ İlkokul
☐ Ortaokul
☐ Lise ve dengi okul
☐ Yüksekokul/Üniversite

7)- İlköğretimi bitirdiğiniz yerleşim birimi:

- ☐ Köy
☐ Belde/Kasaba
☐ İlçe
☐ Şehir

8)- Okul sezonunda nerede kalıyorsunuz: (Şu anda İkamet ettiğiniz yer)

- ☐ Ailemin yanında,
☐ Akrabalarımın yanında,
☐ İmam-Hatip yurdunda,
☐ Özel yurttta,

C. İmam Hatip Lisesi ve Algılar

9)-İmam-Hatip Lisesi’ne gelmeniz nasıl gerçekleşti?

- ☐ Kendi isteğimle
☐ Anne-babanım isteğiyle
☐ Arkadaşlarımın etkisiyle
☐ Öğretmenlerimin etkisiyle

Başka

(Belirtiniz):.....

10)- İmam-Hatip Lisesinden önce din eğitimi aldınız mı?

- ☐ Evet
☐ Hayır

11. Aldıysanız, nereden aldınız? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

- ☐ Anne ve babadan,
☐ Diğer akrabalarından
☐ Cami ve Kur’an kursu,
☐ Dini kitaplardan,
☐ Katıldığım dini gruplardan (tarikat / cemaat)

Başka (Belirtiniz):.....

12)- İmam Hatip Lisesi’ni bitirdikten sonra yüksek din eğitimi almak istiyor musunuz?

- ☐ Evet, şundan dolayı görmek istiyorum.....
☐ Hayır, şu neden ya da nedenlerden dolayı görmek istemiyorum.....

13)-İmam-Hatip Lisesinde öğrenim gördüğünüz için memnun musunuz?

- ☐ Çok Memnunum
☐ Memnunum
☐ Memnun değilim
☐ Hiç Memnun değilim
☐ Fikrim yok

14. (Bu soruyu çok memnunum ve memnunum cevabını işaretleyenler yanıtlayacak)İmam-Hatip Lisesinde öğrenim görmekten “memnunum”çünkü;

- ☐ Bu okulda dini bilgi veriliyor.

☐ Bilgili veya dini hizmetleri yürütebilecek bir şekilde bizi yetiştiriyorlar.

☐ Tam istediğim gibi bir eğitim veriliyor

Başka (Belirtiniz):.....

**15. (Bu soruyu çok memnun değilim ve hiç memnun değilim cevabını işaretleyenler
yanıtlayacak)İmam-Hatip Lisesinde öğrenim görmekten “memnun değilim”,
çünkü;**

☐ Öğretmenlerin sert tutumu

☐ Derslerin ağır oluşu

☐ Arkadaşların yanlış tutumu

☐ İdarenin yanlış tutumu

Başka (Belirtiniz):.....

D. Dinsel Algılar

16)- Anne babanın dini yaşayış durumları nasıldır?

☐ Dini inancı oldukça güçlüdür, ibadetlerini yapar.

☐ Dini inancı vardır, ibadetlerini bazen yapar.

☐ Dini inancı var fakat ibadetlere karşı ilgisiz.

17)- Arkadaş seçiminizde dindarlığın herhangi bir rolü var mıdır?

☐ Evet

☐ Hayır

☐ Kararsızım

18)- Dini kurallar sizin yaşayışınızı, tutum ve davranışlarınızı etkiliyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

☐ Kararsızım

E. İbadet ve Tutumlar

Aşağıdaki ifadelere katılımınızı (x) işareti koyarak belirtiniz	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman	Diğer
1. Namazımı sürekli kılarım.				
2. Ramazan ayı boyunca orucumu tutarım.				
3. Maddi durumum elverirse Hacc'a gitmek isterim.				
4. Günah işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.				
5. İncancıma göre hareket etmediğim zaman içimde bir huzursuzluk duyarım.				
6. Yanlış dini tutum ve davranışlarımı düzeltmeye çalışırım				
7. İnsanları iyiliğe yönlendirip onları kötülülükten uzaklaştırmaya çalışırım.				
8. Din kurumunun kent yaşamı üzerinde birleştirici bir etkisi vardır.				
9. Nafle ibadet etmeye ve dua etmeye özen gösteririm.				
10. Ramazan ayı dışında sünnet olan diğer oruçları tutarım.				
11. Kur'an-ı Kerim'i okurum.				
12. Cemaatle namaz kılarım.				
13. Cami ya da cami dışında yapılan dini sohbetlere katılırım.				
14. Dini kimliğim ve inancım üzerinde düşünür ve sorgulama yaparım.				
15. Davranışlarımı Allah'ın beni her yerde gördüğü bilinciyle yapmaya gayret ederim.				
16. Çok sıkıntılı bir durumla karşılaştığımda hemen bildiğim sureleri/ duaları okurum				
17. Çok sıkıntılı bir durum yaşadığımda sadaka veririm.				
18. Çok sıkıntılı bir durum yaşadığımda ailemden muska yaptırmasını isterim.				
19. Dilenciye para veririm.				
20. Televizyondaki ve radyodaki dini programları / vaazları dinlerim.				

21. Evden okula- okuldan eve giderken yolculuğum esnasında telefonumdan ya da mp3 ten müzik yerine Kur'an-ı Kerim/ ilahi/ vaaz dinlerim.				
22. Dini bayramları daha çok tatil merkezlerinde, turistik tesislerde geçiririz.				
23. Geliri, çeşitli kurum ya da kuruluşlara giden kermes vb. stantlardan alış veriş yaparım.				
24. Bir ihtiyacım olmasa da alış veriş merkezlerine giderim.				
25. Aslında ihtiyaç olarak görmediğim halde alışveriş merkezini gezerken gördüğüm ürünleri alma ihtiyacı duyarım.				
26. Giyim kuşam konusunda modaya uygun giyinirim.				
27. Saç, bakım ve güzellik merkezlerine giderim.				
28. Kozmetik ürünlerini vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görürüm.				
29. İnsanlar günlük hayatlarını dine göre şekillendirmelidir.				
30. Dünyada sıkıntı yaşayan Müslümanların durumu beni üzer.				
31. Okul dışında derneklerin/tarikatların/ cemaatlerin düzenlemiş olduğu dini etkinliklere katılırım.				
32. Başıma kötü bir şey geldiğinde Allah'a tevekkül eder ve bu olaya sabrederim.				
33. Başıma kötü bir şey geldiğinde bu olayı atlatabilmek için psikolog ya da psikiyatr desteği alırım.				
34. Zemzem suyunun şifa verdiğine inanırım.				
35. Kur'an-ı Kerim okunmuş suyun şifa olacağına inanırım.				
36. Ölen kişinin ruhunun huzurlu olması için ruhuna hatim veya mevlit okutmak gerektiğine inanırım.				
37. Cuma günleri Cuma namazını kılmak için camiye giderim (Kız öğrenciler cevap verecek)				

38. İmam-Hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin güçlü bir dindarlık profiline sahip olduklarını düşünüyorum.

[] Çok katılıyorum

[] Katılıyorum

[] Katılmıyorum

[] Hiç katılmıyorum

[] Fikrim yok

39. (Katılmıyorum ve hiç katılmıyorum cevabını verenlere sorulacak) Neden?

[1]

[2]

[3]

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Taşdemir, Fatma
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 1988 - Manisa
Telefon : 0553 2701915
Faks : -
E-mail : fatmatasdemir04@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	-	-
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	15.12.2017
Lisans	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	17.06.2011

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-2017	Van/Erciş- İzmir/Kınık.	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce